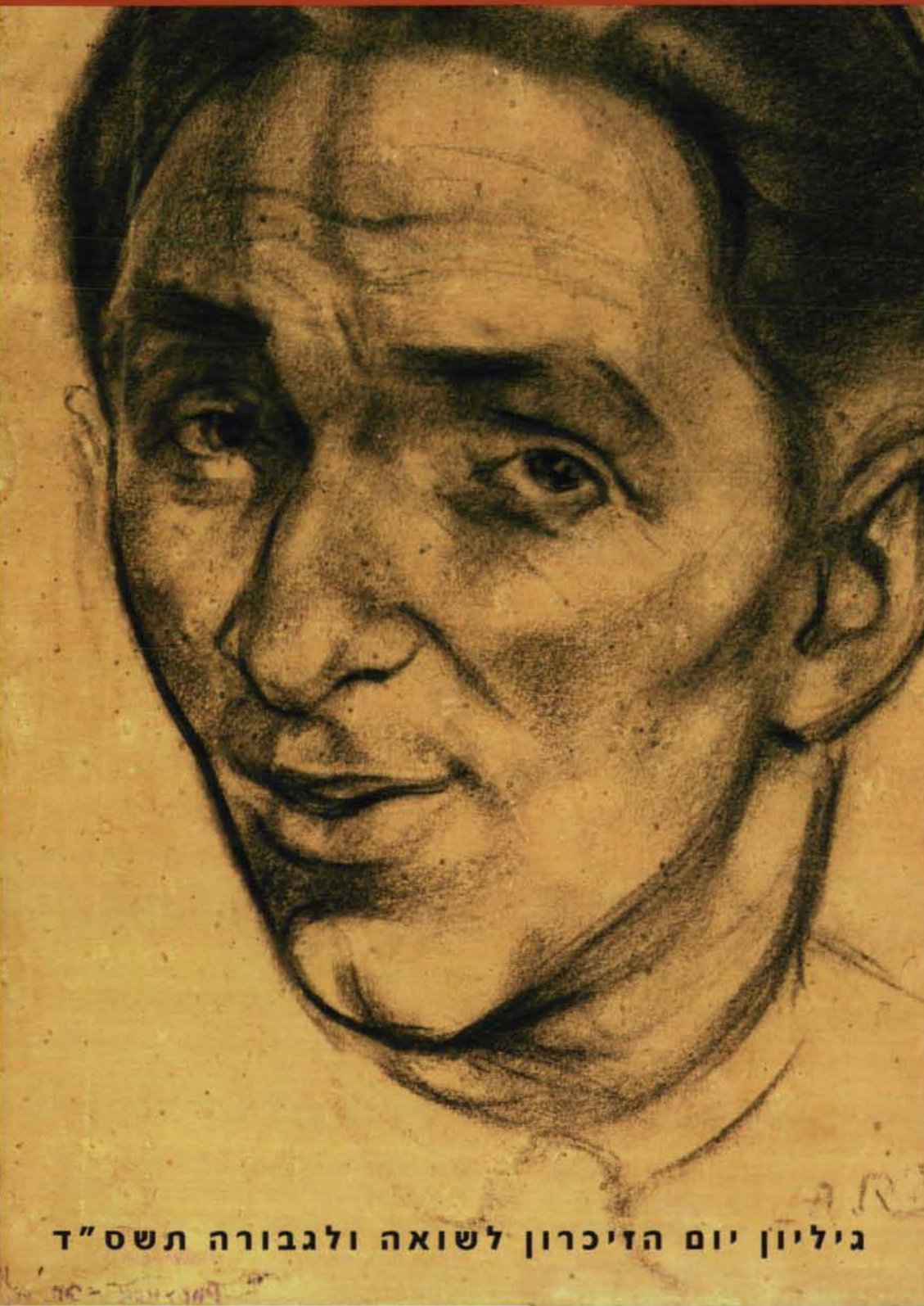

יד ושם ירושלים

גיליון 33, אביב תשס"ד, 2004

גיליון יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשס"ד

ע"ד

**היהודי
האחרון**

ע"ד

**השם
האחרון**

יד ושם Yad Vashem

רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

- י"ר המועצה: פרופ' שבח וייס
- סגני י"ר המועצה: ד"ר יצחק ארד, פרופ' אלי ויזל, ד"ר ישראל זינגר
- י"ר ההנהלה: אבנר שלו
- מנכ"ל: ישי עמרמי
- ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה: פרופ' דוד בנקיר
- היסטוריון הראשי: פרופ' דן מכמן
- יועצים מדעיים: פרופ' יהודה באואר, פרופ' ישראל גוטמן

חברי הנהלת יד ושם:

- לינדה אולמרט, עדנה בן-חורין, נמרוד ברקן, סטפן גרייק, אברהם דובדבני, משה העליון, שושנה וינשל, אלי זבורובסקי, ד"ר ישראל זינגר, מנחם כהן, יחיאל לקט, נח פלוג, חיים צ'סלר, גלילה חן-פדר-עמית, פרופ' יוחנן שטסמן, אמירה שטרן, עו"ד דב שילנסקי

מערכת כתב העת

- עורכת ראשית: איריס רוזנברג
- עורכת בפועל: לאה גולדשטיין
- חברי מערכת: יפעת בכרך, אורית גוטל, צבי ניממן
- רכזת מערכת: לילך תמיר
- עריכת הלשון: פנינה לוי
- תרגום: חבר המתרגמים (בינ"ל) בע"מ
- סיוע: אלכסנדר אברהם, ירון אשכנזי, שעה בן יהודה, פרופ' דוד בנקיר, רחל ברקאי, ד"ר בלה גוטרמן, אסף גפן, דליה כהן, אסנת לוי, איילה מזרחי, הלל סולומון, צביה פריד, אוסי קופפר, ד"ר רוברט רוזט, לילך שטדלר, אירנה שטיינפלד
- צילום: אורית גוטל, ישראל הדרי, יצחק הררי, צביקה טישלר
- הפקה: דפוס קל
- עיצוב: סטפני ורותי עיצוב

© אפשר לצטט תוך ציון המקור.

ISSN 0793-6974

כתב העת מתפרסם בסיוע חברת קניית השלום השקעות בע"מ.

כתובת המערכת

כתב העת יד ושם ירושלים
ת"ד 3477 ירושלים 91034
טלפון 02-6443413, פקס 02-6443409
yv.magazine@yadvashem.org.il
www.yadvashem.org

רשות הזיכרון – יד ושם נתמכת בפעולותיה על ידי

משרד החינוך, התרבות והספורט, ועידת התביעות

והסוכנות היהודית לארץ ישראל.

- עד היהודי האחרון, עד השם האחרון 2-3
- מאגר השמות – מהקיץ באינטרנט אוספים מידע מכל מקור 4-5
- התאחדו מחדש אח ואחות מצאו זה את זה בזכות דפי העד 6
- חורבנה של קהילה חורבנה של קהילה 7
- 60 שנה להשמדת יהודי הונגריה 7
- חינוך המאבק באנטישמיות 8-9
- צו השעה: הגברת הוראת השואה באירופה
- אמנות לכל פנים יש שם 10-11
- מדליקי המשואות תשס"ד 12-14
- חדשות 15-17
- ידידים ותומכים ברחבי העולם 18-19
- תכנית אירועי יום הזיכרון ביד ושם 20

יליון זה של יד ושם ירושלים יוצא לאור בסימן ההכנות להעלאה של המאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה לאינטרנט בקיץ. הגיליון – גיליון יום הזיכרון לשואה ולגבורה – סוקר את מאמצי יד ושם לתת שם לכל קרבן שואה ולהנציחו. 60 שנה לאחר המאמץ האחרון של הנאצים להשמיד את העם היהודי כולו ולמחוק את זהותם של הנספים, יד ושם פותח דרכים חדשות למי בציבור הרחב שיש בידו עוד מידע על הנספים. במשך 50 שנה השקיע יד ושם מאמץ רב באיסוף דפי עד, תצלומים, מסמכים, עבודות אמנות וחפצים אישיים על אודות שישה מיליון יהודים כדי להבטיח את קיום זכרם כבני אדם בעלי שם וזהות בזיכרון האישי והקולקטיבי שלנו. יד ושם פונה אליכם – חברים, תומכים, ניצולים ומחנכים – להצטרף אלינו ולזכור את הנספים, עד היהודי האחרון.

בשער: אלתר (ארתור) ריטוב, דיוקן מיכאל רפפורט, רינה, 1943, פחם על נייר (עמודים 10-11)

תיקון: בגיליון הקודם נשמט שמו של מחבר הכתבה "המאבק באנטישמיות: חינוך ד"ר רוברט רוזט, מנהל הספרייה, אנו מתנצלים על ההשמטה.

הנושא המרכזי

מאת ד"ר דוד זילברקלנג

אם תחיה – אחיה בתוכך [...] היהודים בעיר נעלמו כולם מהרחובות. אין דרך לברוח" (ממכתבו האחרון של פנחס אייזנר, הונגריה, אוקטובר 1944).

לפני 60 שנה, ב-19 ביולי 1944, ריכזו הגרמנים את 2,000 יהודי רודוס וקוס. לאחר שהוחזקו במעצר במשך ימים מספר, הם הועמסו על אניות לאתונה. במהלך שמונת ימי ההפלגה עצרו האניות בלרוס ואספו את התושב היהודי היחיד באי. כשהגיעו לאתונה הועמסו כולם על רכבת וארבעה שבועות לאחר האיסוף הגיעו לאושוויץ-בירקנאו. כמעט כל מי ששרד מן המסע המייסר נרצח מיד עם הגעתו למחנה.

1944 הייתה שנה מכרעת במלחמת העולם השנייה. ניצחון בעלות הברית במלחמה נראה היטב באופק. על אף התנגדותם החזקה נחלו הכוחות הגרמניים תבוסה אחר תבוסה ונהדפו לגרמניה. 1944 הייתה גם השנה שבה גרמניה הנאצית גמרה אומר להשלים את המשימה החשובה ביותר שהציבה לעצמה – רצח יהודי אירופה וצפון אפריקה, מימוש "הפתרון הסופי". מונעים באידאולוגיה אנטישמית קיצונית ובלתי מתפשרת, הכפילו הנאצים את מאמציהם לשים

עד היהודי האחרון עד השם האחרון

של יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשס"ד

יהודים מגורשים בספינה, תרקה, יוון

מחויבותו לגאול את שמותיהם, את פניהם ואת סיפורי החיים שלהם. אבן אחת לא תישאר על כנה במאמציו לשחזר את זיכרון החיים של כל יהודי שנרצח בשואה.

60 שנה לאחר אותה שנה הרת גורל יד ושם עומד על סף התחלה חדשה. בתוך חודשים מספר יועלה לאינטרנט המאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה, ואז יהיה המשאב המיוחד והיקר הזה זמין לכל בית יהודי בעולם כולו. יד ושם מנסה להציל את זכרם של כל אחד ואחד מששת המיליונים מהשכחה שהועידו להם הנאצים, שב ודורש את המשפחות, שכניהן וחבריהן ואת העולמות האבודים של בני עמנו וממשיך לחפש בכל מקום מידע, תמונות וסיפורים אישיים על אודות כל יהודי ויהודי שנרצח בשואה. חובתם של העם היהודי ושל העולם כולו לסייע בהשבת זכרם. כל עוד מי שמסוגלים לזכור נמצאים אתנו, עלינו לסייע להם להשלים את דפי העד על יקיריהם ועל כל האנשים שהכירו אשר נספו כשניסו הנאצים להשמיד את עמנו. אנו חייבים להציל את זכרם של שישה מיליון בני אדם, עד השם האחרון.

הכותב הוא עורך יד ושם - קובץ מחקרים.

במקומות מסתור אולצו לצאת ממחבואם ונרצחו. פרטיזנים יהודים הותקפו ונורו. אלפי אסירי מחנות אולצו לצעוד בצעדות של מאות קילומטרים, הרחק מהחזית, למחנות עבודה גרמניים אחרים שבהם יהיה אפשר לעשות עוד שימוש אחרון בגופם לפני שיוכרעו וימותו. מ-21 עד 25 ביולי, ארבעה שבועות בלבד לפני שחרור צרפת, נתפסו כ-300 ילדים ומלוויהם מאיזיה וממוסדות ילדים אחרים בצרפת וגורשו לאושוויץ-בירקנא. בהולנד יצאה רכבת הגירוש האחרונה למזרח ב-3 בספטמבר 1944 ובה 1,019 יהודים.

מי היו אותם גברים, נשים וילדים שהדחף האנטישמי של הנאצים לא יכול להתעלם מהם ושהנאצים ניסו בכל מאדם להרוג ולמחוק את זכרם? היהודים שנרצחו בשואה היו שישה מיליוני עולמות שלמים.

אחד הפרויקטים הראשונים של יד ושם היה תיעוד שמותיהם וגורלם. מאז 1954 תועדו קרוב ל-3 מיליון שמות, אך המלאכה עדיין רבה. ייתכן שחלק מן השמות לא ייוודעו לעולם, שכן משפחות ואפילו קהילות שלמות הושמדו בלי להשאיר מאחוריהן כל סימן, בלי שאיש יוכל לספר עליהם דבר. מקץ חמישה עשורים יד ושם מחדש את

את ידם על היהודי האחרון שנותר בטרם תסתיים המלחמה. זמנם הלך ואזל.

אף שנזקקו לכל משאביהם וכוחם למלחמה, לא ויתרו הגרמנים על מטרתם להשמיד את היהודים – הם שטפו ברוח סערה את כל אירופה ואספו והשמידו קהילה אחר קהילה, אדם אחר אדם, בבתים, בגטאות ובמקומות המסתור שלהם. כך רצחו הנאצים יותר מ-700,000 יהודים ב-12 החודשים האחרונים של המלחמה, לרבות רוב יהודי הונגריה, הקהילה הגדולה האחרונה באירופה. בפעולת הגירוש והטבח, מהיעילות ביותר בשואה, גירשו הנאצים ורשויות הונגריה לאושוויץ-בירקנא 437,000 יהודים בתוך שמונה שבועות בלבד ואחר כך באותה שנה רצחו עוד עשרות אלפי יהודים. אך הם לא הסתפקו בכך: באותה שנה, כשהחלה האימפריה שלהם לקרוס, אימצו הנאצים את כוחותיהם האחרונים כדי לטבוח ביהודים האחרונים בלודז', בקובנו ובשוולי; באסירים היהודים במחנות העבודה מיידנק, קייזרוולד, קלוגה, קולדיצ'ב, סטרכוביצה ובמחנות אחרים; בקהילות שלמות בקורפן, ברודוס, בקוס ובאיים יוונים אחרים; וביהודים רבים ככל שיקלו באיטליה, בצרפת, בהולנד, בברלין ובמקומות אחרים. יהודים שהתחבאו

שיחוף פעולה בין-לאומי

במלאכת האיסוף יד ושם משתף פעולה עם מוסדות בין-לאומיים רבים. הארגון Terezinska Iniciativa בצ'כיה שחרת על דגלו את המחקר וההנצחה של קרבנות שואה שהיו בטרזיינשטט מסר ליד ושם רשימות ממוחשבות של רשימות מקוריות של נספים שנרשמו במחנה וקיבל מיד ושם רשימת שמות.

תמונה מהמחאון באושוויץ ששלח ליד ושם איש פרטי מציגה את המזוודה של פטר איילר ששמו רשום ברשימת טרזיינשטט.

סרז' קלרספלד נתן למאגר השמות העתק ממוחשב של רשימת היהודים שגורשו מצרפת וסייע לממן את המאמץ הנמשך למחשב את סדרת השמות Nevek – רשימות של יהודים הוגרים הקיימות בארכיון יד ושם.

בארכיוב מוזאון ישראל, ירושלים, מתנת קרולין וייסוף גרוס, ניו יורק, השאלת קבצי ליד ושם

יואכים וינגארט (1895-1942), פרחים, שמן על בד. שמו של וינגארט התקבל מהרשימה של קלרספלד, ולמאגר השמות צורפו תמונות של ציוריו ומידע על השגיו האמנותיים על פי קטלוג אמנות שנכתב על אודותיו.

סביבת למידה מקוונת

מאת נעמה שיק איתן

בימים אלו מגמת הפיתוח בבית הספר המרכזי להוראת השואה שוקדת על בניית סביבת למידה באינטרנט – אתר נלווה למאגר השמות. סביבת הלמידה המקוונת תאפשר למבקר בה להתעמק בסיפורים פרטיים רבים המונצחים בדפי העד.

הגולשים יוכלו לצאת ל"מסע היכרות" עם דף עד ולהתמקד בפרטיו של האדם המונצח בו: היכן גר? במה עסק? היכן שהה בזמן המלחמה? מה היו נסיבות מותו? מה כבר ידוע עליו, ומה עדיין עלום? עוד יהיו באתר פעילויות חינוך שיעשו שימוש בנתונים הביוגרפיים-היסטוריים הקיימים בדפי העד. פעילויות אלו יאפשרו לעקוב אחר נספה, משפחה או קהילה מיוחדת מעקב אינטראקטיבי.

סביבת הלמידה מיועדת לקהל הרחב ותהיה בעברית, באנגלית ובעתיד גם בשפות נוספות. הגולשים יוכלו להשתמש באוסף דפי העד בפעילויות חינוך, בטקסים ובשיעורי היסטוריה. האתר יסייע בהכנת הפעילות ויקשר את הגולשים למאגר משאבי הלמידה הקיימים זה מכבר באתר יד ושם. באמצעות תחקיר במאגרי המידע האחרים של יד ושם יציע האתר גם קישורים לעדויות, לספרים או לתצלומים הקשורים לנספה או לממלא דף העד.

הכתבת עובדת במגמת הפיתוח בבית הספר המרכזי להוראת השואה.

מרכז תיעוד ההתנגדות האוסטרית (DOW) ערך רשימה של יהודים אוסטרים שגירש המשטר הנאצי ונתן אותה ליד ושם כדי להוסיפה למאגר השמות.

אלה רק מקצת הפרויקטים והארגונים שיד ושם משתף פעולה אתם ואשר רשימותיהם הממוחשבות התווספו או יתווספו למאגר השמות. ואלה הארגונים והפרויקטים האחרים: מוזאון לקרבנות רצח עם בבלגרד (רשימת נספים מיוגוסלביה), מפקד אוכלוסיית גטו לודז', רשימות של אסירי המחנה מאוטהאוזן, ה-Oorlogsgravenstichting ההולנדי (מגורשים מהולנד), Bundesarchiv בגרמניה (נספים ממערב גרמניה), ד"ר ריטה מייהופר מאוניברסיטת ברלין (קרבנות מברלין), הקהילה היהודית של סלונקי (קרבנות מסלונקי), יד ההנצחה לברגן בלזן (אסירי מחנה מברגן בלזן), Schweizerisches Bundesarchiv (פליטים שכניסתם נאסרה בגבול שווייץ), דניאל קזז וקבוצת המחקר של צ'נסטוכובה-רדומסקו.

מימון המחשוב ברחבי העולם

יד ושם העניק מלגות קטנות לארגונים שהקדישו את פעילותם למחשוב שמות קרבנות השואה. את המלגות מימנה קרן הצדקה זנטקר מארצות הברית. אחד הפרויקטים שקיבל מלגה הוא פרויקט שמות הונספים בשואה מסלובקיה – מחשוב שמות על סמך חומר ארכיוני בסלובקיה. פרויקטים אחרים הם פרויקט השמות של ליטא, פרויקט השמות של לטווייה ופרויקט השמות של אסטוניה.

צבי ברנהרדט הוא סגן מנהלת שירותי מידע ויעץ וראש יחידת עיבוד הנתונים בהיכל השמות, ומדיה כזו היא מנהלת שירותי מידע ויעץ.

ום שיש, 19 בדצמבר (ערב שבת וחג החנוכה), היה יום עבודה רגיל. לא ממש נתתי את דעתי לשלושה מבקרים שכל הנראה לא התכוונו כלל להעיף מבט במאגר השמות של קרבנות השואה. בכל זאת עוודתי אחת מהם – אישה מבוגרת –

לנצל את הביקור ביד ושם כדי לחפש במאגר שמות של בני משפחה.

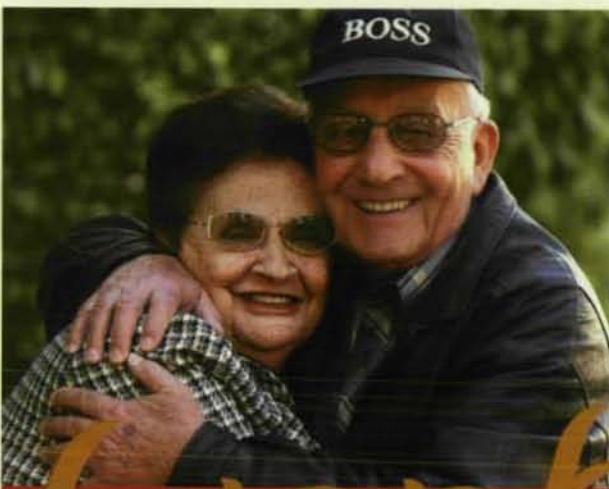
שושנה נובמבר, כבת 73, ביקרה ביד ושם כמה פעמים בעבר אך מעולם לא חיפשה את שמות יקריה שנספו בשואה. חברה מארצות הברית שתכננה לעשות סרט תעודה על אודותיה ביקשה להתלות אליה לעוד ביקור ביד ושם.

לתור הילדים לתאי הגזים. בניק מצא מקלט בברית המועצות. מ-1943 הוא לחם בגרמנים בשרות הצבא האדום ובראשית 1945 היה מהמשחררים של אושוויץ. בערך אז שלחו הנאצים את רוזה לרוונסבריק. היא שוחררה לבסוף בנישטט-גלווה, מהמחנות של רוונסבריק, ב-2 במאי 1945.

רוזה הגיעה לישראל בשנת 1948 וגרה בבני ברק. בניק הגיע מפולין בשנת 1957. רוזה מילאה דפי עד בשנת 1956, ואילו אחיה מילא דפי עד רק כעבור 40 שנה: אחרי כל כך הרבה שנים של דממה הוא הניח שאיש לא נשאר בחיים. "חיפשתי אחריה ואחרי אחיי כל השנים שלאחר המלחמה", מזכר בני לאחר האיחוד מחדש. "אי אפשר לתאר זאת במילים. גדלתי לבד, והייתי חסין מפני בכי, לא ידעתי איך בוכים. אך אתמול בלילה בכיתי". הסיפור של שושנה נובמבר ושל בני שילון הוא סיפור נדיר מאוד. אך האם הוא יחיד במינו? כמה

הכול התחוויר לי באחת. היה זה אחד מאותם מקרים שבהם שני ניצולים האמינו שהניצול האחר נספה בשואה. במיוחד מדהים שבמשך כמעט 50 שנה חיו האח והאחות במרחק של 70 קילומטרים בלבד זה מזה בארץ קטנה כמו ישראל ולא ידעו

צילום: צביקה טושלר, באדיבות ידעות אחרונות

התאחדו אחים

אח ואחות מצאו זה את זה בזכות דפי העד

דפי עד לזכר יעקב שלמוביץ' שהגישו ילדיו שושנה נובמבר (מימין) ובנימין שילון (משמאל)

סיפורים דומים עשויים להיות חבוים באוסף דפי העד המקרה האחרון של אחים שהתאחדו מחדש היה בשנת 2000, בנסיבות דומות. אני מקווה שכאשר תהיה גישה למאגר השמות של קרבנות השואה באינטרנט בקיץ השנה, יוכלו ניצולים אחרים לשוב ולמצוא זה את זה, גם מקץ 67 שנה. ולכתוב ממונה על שירותי מידע ויעץ בהיכל השמות.

ב-1930. עקב נסיבות משפחתיות קשות הועברו בניק, רוזה ואחיהם לבתי יתומים ולקרובי משפחה והופרדו זה מזה. רוזה שהתה כמה שנים בבית היתומים של דר' יאנוש קורצ'אק אך ערב המלחמה שבה והתאחדה עם אחיה שהשתקע בקרקוב. בנס שרדה רוזה במחנות ריכוז והשמדה נאציים, בהם אושוויץ, שם דחפה אותה קשישה אל מחוץ

זה על קיומו של זה. לאחר עשרות שנים של ייאוש הצלחנו לבסוף למצוא זה את זה, בזכות יד ושם והאוסף המיוחד של דפי העד. דפים אלו, מצבות סמליות לנשפים, הם לעתים המפתח לקשר בין קרובי משפחה חיים שבמשך שנים נחשבו אבודים. האח והאחות נולדו בוורשה: בניק (בני) נולד ב-1926, רוזה (שושנה) נולדה

סייעתי לגבי נובמבר לחפש במאגר, ועד מהרה מצאנו דף עד לזכר אביה יעקב שלמוביץ' שהיא עצמה הגישה ב-1956. בדף העד נכתב ששניים מאחיה – בניק וסמק – נספו אף הם. שושנה זכרה אח שלישי, שלמאק, והניחה שאף הוא מת. ערכתי חיפוש נוסף במאגר, ולהפתעתנו מצאנו דף עד נוסף על יעקב (מוטל) שלמוביץ' שהגיש בשנת 1999 בנימין (בני) שילון, לשעבר בניק שלמוביץ', לזכר אביו.

עד מהרה התברר כי כארבע שנים קודם לכן שלח בני, היום בן 77, ליד ושם דפי עד ותיעד בהם

"אי אפשר לתאר זאת במילים. גדלתי לבד, והייתי חסין מפני בכי, לא ידעתי איך בוכים. אך אתמול בלילה בכיתי"

את כל בני משפחתו שנספו בשואה. בני המשפחה היו הוריו יעקב ובאשה, אחיו שלמאק ושי (סאמק), וכן אחותו הצעירה רוזה (שולמית) שלמוביץ' – היא שושנה נובמבר.

הילת יהודי הונגריה הושמדה בשלב האחרון של מלחמת העולם השנייה, כשהצבא האדום נע לעבר גבולות הונגריה. תבוסת הנאצים הממששת ובאה והאחריות שהתגוללה לפתחם של מחוללי הפשע לא השפיעו על מעשי ההרג. גירוש יהודי הונגריה לאושוויץ באביב ובראשית הקיץ של 1944 היה מהיר מגירוש כל קבוצות יהודים אחרות באירופה, למעט הגירוש ההמוני מגטו ורשה בקיץ 1942. מכונת הרצח פעלה פעולה נמרצת במיוחד באותם חודשים, הן מבחינת היקף ההשמדה של היהודים באושוויץ-בירקנאו הן מבחינת אכזריותה.

קהילות יהודיות אחרות במשך חודשים רבים ואף שנים. מאמצע חודש אפריל נשדדו חפצי ערך ממשפחות ומקהילות, והן גורשו לגטאות זמניים צפופים ולאחר מכן לגטאות גדולים יותר. המשלוחים לאושוויץ החלו ב-15 במאי 1944 ונמשכו עד חודש יולי. בסך הכול גורשו מכל רחבי המדינה יותר מ-435,000 נשים, גברים, ילדים וזקנים ב-147 רכבות משא. רק רוב יהודי בודפשט ניצלו. שרה בינהורן (קליין) ממונק' מספרת: "הנסיעה המעיקה נמשכת יומיים, ואיש אינו יודע לאן. כל אחד עסוק בעצמו, מנסה להתגבר על הפחד שבלב [...] העייפות ואין האונים כובשים אותם, גורמים להם להירדם בעמידה

"אני זוכר את בואו של אחד הטורנספורטים ההונגריים הראשונים", כתב בזיכרונותיו אלפרד פידרקיביץ, רופא פולי שעבד בקרקטיני המרפאה בבירקנאו, "ראינו הרבה גברים לבושים היטב ועוד יותר נשים אלגנטיות [...] למרות הצעקות של אנשי ה-אס-אס, האנשים התרוצצו מסביב או התייעצו בחבורות. אנשי ה-אס-אס צעקו, הצליפו בשוטים, אך הבאים לא ויתרו. הם איימו, חירפו ותבעו לדבר עם המפקד [...] אנשים מהטרנספורט שראו אותנו ליד התיל התחילו להתקרב אלינו, דיברו בשפה לא מוכרת [...] וכשבחוסר הבנה הניענו את ידינו, החלו לדבר בגרמנית ובצרפתית. אז מישוה מתוכנו צעק: 'Das ist Birkenau!' (כאן בירקנאו!) האם זה אמר להם משהו? זאת איני יודע".

בחדשי הקיץ הייתה הפוגה. אך לאחר הניסיון הכושל של העוצר מיקלוס הורתי להפך את בריתו עם גרמניה הנאצית ב-15 באוקטובר, עלתה לשלטון המפלגה ההונגרית הפשיסטית "צלב החץ". זמן קצר לאחר מכן חודשו המשלוחים, ורצח המוני נעשה בבודפשט. עשרות אלפי יהודים הוכרחו לצעוד ברגל לגבול אוסטריה, שם שועבדו באכזריות להקמת ביצורים. הניצולים נלקחו לצעדות מוות, בעיקר למחנות גרמניים באוסטריה. רבים מתו בדרך, אחרים נספו במחנות ערב השחרור ואפילו לאחריו.

במהלך המשלוחים, בפרט בשלב האחרון, קיבלו היהודים סיוע מהרבה אנשים מסורים ואמיצים, בראש ובראשונה הדיפלומטים ראל ולנברג משוודיה וקרל לויץ משווייץ, נציגי הצלב האדום וקבוצות נוצריות – הם העניקו להם הגנה וקשרו את גורלם

חורבנה של קהילה

60 שנה להשמדת יהודי הונגריה

יהודים מגורשים מקוסג, הונגריה, 1944

בצל התבוסה המשפילה במלחמת העולם הראשונה והמשבר הכלכלי באה הונגריה בשלהי שנות ה-30 בברית עם גרמניה הנאצית. הונגריה קיוותה להשיב לעצמה את השטח הגדול שאיבדה בהסדר השלום שנחתם בטריאנון. הברית עם גרמניה הניבה פרי, וב-1941 סופחו שטחים להונגריה, גבולותיה הורחבו מאוד וכוחה הכלכלי גדל מאוד. עקב כך כמעט הוכפלה האוכלוסייה היהודית של הונגריה, וכ-800,000 אנשים הוגדרו יהודים על פי חוקי הגזע.

על אף "החוקים היהודיים" המפלים שחוקקה ממשלת הונגריה, עד 1944 נהנו יהודים בהונגריה ממידה כלשהי של חופש אישי. אך כשהחלה הונגריה לנקוט צעדים לסיום המלחמה, החליטה ההנהגה הבכירה של גרמניה לכבוש את הונגריה. ב-19 במרס 1944 פלש הוורמכט להונגריה, מלווה במאות אנשי גסטפו ובכ-100-150 אנשי היחידה המיוחדת (זונדרקומנדו) בפיקודו של אדולף אייכמן עצמו. ההתקפה על יהודי הונגריה, קהילה שנודעה במסירותה למדינה, הייתה עצומה ואכזרית. בתוך שבועות מספר נקטו הגרמנים צעדים שנקטו נגד

לרגע של שינה, ולאחריה מגיעה יקיצה מבוהלת". לפני בוא הגרמנים, גברים יהודים הונגרים ששירתו בגדודים של עובדי פרך בחזית המזרחית היו עדים לפעולות רצח או לתוצאותיהן. אך על פי רוב הם האמינו שאלימות זו היא תוצר מקומי של מלחמה אכזרית עד מאוד – לא מסע רצח שיטתי גדול יותר – ודיווחו על כך ברוח זו. פליטים יהודים ממדינות שכנות סיפרו אף הם על חוויותיהם, אך גם הם לא היו מסוגלים לבטא את חומרת הטבח. יתרה מכך, בדרך כלל האמינו היהודים בהונגריה שמשלתם תמשיך להגן עליהם. אפילו בראשית 1944, לפני הכיבוש, ניסו ציונים צעירים להזהיר את יהודי הונגריה מפני כוונות הנאצים אך על פי רוב ננצפו ונשלחו בחזרה לביתם. זמן קצר לאחר שהחלו המשלוחים לאושוויץ קיבלו מנהיגים יהודים הונגרים דיווח – הפרוטוקולים של אושוויץ – על הנעשה במחנה, אולם הדוח לא הופץ, אולי בגלל הניסיונות הכושלים הקודמים להזהיר את יהודי הונגריה. לפיכך לא ידעו רוב יהודי הונגריה על אושוויץ ועל הנעשה בו עד שדרכה רגלם במחנה המוות הידוע לשמצה.

בגורל היהודים. המועצה האמריקנית לפליטי מלחמה תמכה בהם, ויהודי ארצות הברית מימנו את פעולותיהם. שיתוף הפעולה של יהודי הונגריה אתם היה הדוק, והם מילאו תפקיד חשוב במבצעי הצלה. הבולטים בהם היו חברי תנועות נוער ציוניות שהיו סבורים שאל להם להתקומם התקוממות מזוינת אלא לגצל ככל האפשר הזדמנויות הצלה. הכנת מסמכים מזויפים, השגת מזון, הגנה על קבוצות ילדים ובריחה דרך תעלות מהונגריה לחזמניה היו מעשי הצלה העיקריים. בעיקר בסתיו היה עליהם לשמור על היהודים מציפורני "צלב החץ". כל אותה העת יהודים אף נשאו ונתנו עם אנשי ה-אס-אס לצורך הצלה. למרבה הצער, כל אותם מאמצי הצלה אמיצים לא הועילו לרובם. כשכבשו הכוחות הרוסיים את בודפשט באמצע חודש ינואר 1945, 570,000 יהודים הונגרים כבר נרצחו – ועוד קהילה שלמה הושמדה – בשנה האחרונה של המלחמה באירופה.

פרופ' ישראל גוטמן הוא יועץ אקדמי ליד ושמ, וד"ר רוברט רוז הוא מנהל הספרייה.

המאבק באנטישמיות: צו השעה

מאת רחל בד-קפלן

בשנים האחרונות התרבו ההתבטאויות האנטישמיות ברחבי העולם במידה שלא הייתה כמותה מאז השואה. השואה הייתה לחלק בלתי נפרד מדברי נאצה אנטישמיים המוטחים ביהודים, למשל "יהודים לתאי הגזים" ו"אנחנו נגמור את העבודה של היטלר". כרזות שעליהן כתוב "אשוויץ היא מדינתכם והכבשנים הם בתיכם" התנוססו באירועי ספורט. תלמידים יהודים ובתי ספר יהודיים הותקפו, בתי כנסת נשרפו, בתי קברות יהודיים חוללו בצלבי קרס, ושכונות יהודיות הושחתו בכתובות גרפיטי הקוראות "מוות ליהודים".

אך לא רק גלוחי ראש, נאו-נאצים או פעילים אסלאמיים קיצוניים הכריזו על "עונת הציד" של היהודים. אמנים, אינטלקטואלים, מחנכים ופוליטיקאים מסוויים את הסתייגותם ממדיניות ממשלת ישראל בהאשמת העם היהודי שהוא "שורש כל רע" ומחולל שואה נגד הפלשתינים. היוצרות התהפכו: היהדות מושוית לנאציזם, והיהודים מואשמים בהגזמה ואפילו בהמצאת השואה לתועלתם הם. זיכרון השואה מותקף ו"העייפות מהשואה" גוברת.

כמה ממדינות אירופה, כמו צרפת ואיטליה, החלו להכיר בחומרתה של שנאת היהודים. קובעי מדיניות טוענים שבאמצעות הנצחת השואה וחינוך על השואה יהיה הדור הצעיר אנטישמי פחות, פחות שונא זרים וסובלני יותר. בשנים האחרונות

השואה לימוד עובדתי-היסטורי וללמד את "חודיותה של השואה, אולם יש לשלב בלימוד גם את משמעויותיה של השואה בהווה, לרבות האנטישמיות בימינו".

כדי לעזור למחנכים בהכנת פעילויות יעילות ל-27 בינואר, בית הספר המרכזי להוראת השואה

קבעו כ-20 מדינות באירופה (לרבות איטליה, אסטוניה, בריטניה, גרמניה, דנמרק, יוון, נורווגיה, פינלנד, צ'כיה, צרפת, קרואטיה, רומניה, רוסיה ושוודיה) ש-27 בינואר – יום השנה לשחרור אושוויץ-בירקנאו – יהיה יום הזיכרון הלאומי לשואה במדינותיהן. (בישראל, החל משנה זו, הוכרז יום זה יום המאבק באנטישמיות, ביזמתו של השר לענייני תפוצות, חברה וירושלים נתן שרנסקי.)

עם זאת אנשי חינוך בתחום השואה סבורים כי לא די בחינוך המקובל על אודות השואה כדי להילחם באנטישמיות של ימינו. תפקידו של בית הספר המרכזי להוראת השואה ביד

השר שרנסקי נושא דברים לפני 30 שגרירים ונציגים דיפלומטיים ביד ושם בהצגת מערך השיעור החדש על השואה והאנטישמיות כיום.

ושם למצוא דרכים חדשות לטפח מודעות לשואה ברחבי העולם ולהנחיל את זכרה ואת משמעויותיה באמצעות מגוון כלים והנחיות מעשיות. לדברי המנהלת הפדגוגית של בית הספר שולמית אימבר, "עד כה לימדנו את נושא השואה באמצעות סיפור העבר. אמנם עלינו להמשיך ללמד את תולדות

מציע הנחיות לטקסים לזכר השואה, מערכי שיעור, תערוכות מקוונות, ספריית תצלומים ורשימות של שמות הנספים להקראה באירועי זיכרון (באתר האינטרנט של יד ושם www.yadvashem.org). ב-26 בינואר הוצג ביד ושם לפני 30 שגרירים ונציגים דיפלומטיים מערך

חדש: מדריך להוראת השואה למורי החטיבה העליונה

מאת יעל ריצ'לר

בשיעורי ההיסטוריה בנושא השואה על המורה להתמודד עם קשיים של התלמידים שנובעים מעצמת הנושא ומורכבותו ומתחושת הביטחון של התלמידים שאת נושא השואה הם כבר מכירים.

את הוראת נושא השואה בלימודי ההיסטוריה בחטיבה העליונה כתב למגמת פיתוח תכניות לימודים בבית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם מיכאל ירון, המפקח המרכזי על הוראת ההיסטוריה במשרד החינוך. הספר אינו ספר לימוד ואינו מדריך למורה במובן הרגיל – הוא מצביע על הקשיים הצפויים בלימוד נושאי השואה. מודעות לקשיים אלו תסייע למורים בתכנון השיעורים ובהצגת השאלות המתאימות במהלך הלימוד.

בספר חמישה שערים: תורת הגזע והאנטישמיות באידאולוגיה הנאצית; מדמוקרטיה לנאציזם: שש השנים הראשונות – 1933-1939; ימי המלחמה עד תחילת ביצוע "הפתרון הסופי"; מתחילת ביצוע "הפתרון הסופי" עד תום המלחמה; ועם תום המלחמה – שארית הפלטה. כל שער קובע מה ראוי שהתלמידים יבינו ויידעו לאחר לימוד הנושאים, את הקשיים הצפויים בלימוד הנושאים ותובנות ערכיות-לימודיות. עוד בספר עיקרי הדברים שעל התלמידים לדעת כדי שיוכלו להתחיל להתמודד עם הסוגיות המרכזיות שעולות בלימוד השואה.

הכותבת עובדת במגמת פיתוח תכניות לימודים בבית הספר המרכזי להוראת השואה.

מאירועי בית הספר המרכזי להוראת השואה

נואר-אפריל 2004

בשליש הראשון של השנה היו שישה סמינרים למורים מחו"ל, לרבות מורים מהונגריה, מורים יהודים ממדינות חבר העמים (בשיתוף הסוכנות היהודית ומוזאון לוחמי הגטאות), מורים דוברי אנגלית, מורים מאוסטריה, מורים מרוסיה ומאוקראינה ומורים משווייץ. עשרות קבוצות של צעירים יהודים הודרכו בפרויקט "תגלית" – סמינר בישראל לצעירים יהודים מהתפוצות לחיזוק זהותם היהודית וזיקתם לישראל. נערכו עשרות ימי עיון מיוחדים לקהלים שונים – מורים, מכללות חרדיות, פרחי הוראה, מנהלי בתי ספר ומפקחים של משרד החינוך. כמדי שנה נערכו אירועים ימי עיון לציון "בטבת", יום הקדיש הכללי, בנושא "מחירי הנפש – הצלה בתקופת השואה", 2,000-1 תלמידי חטיבות ביניים, חניכי כיתות י"ב, בנות אלפנות, בני ישיבות תיכוניות וחברי תנועות הנוער השתתפו בימי העיון ובליל העיון.

בתחילת פברואר נפתח הקורס להכשרת מדריכי נוער לפולין – הקורס יימשך עד ספטמבר, פעם בשבוע. באותו החודש נערך יום עיון לצוות הפרויקט "ענף ירוק מעץ גדוע" – פרויקט הכנה וליווי למשלחת תלמידי פנימיות של המינהל לחינוך התיישבותי לפולין – והחלה הכנת משלחת התלמידים של משרד העבודה והרווחה היוצאת למסע בפולין במרס. נערכו יומיים של הכנה של משלחת צה"ל (כ-200 איש) לפולין בפרויקט "עדים במדים". לקראת יום הזיכרון לשואה ולגבורה, כמדי שנה, נערכה סדרה של ימי עיון לסגלים הבכירים ביותר של כוחות הביטחון – צה"ל, המשטרה והשב"כ – כדי להרחיב ולהעמיק את לימוד השואה.

"משָׁבֵר לַתְּקוּוּהָ"

מאת אסנת דדון

למה צריך בכלל ללמוד על השואה?, "מה לי ולשואה?" שאלות כגון אלו היו נקודות הפתיחה שלנו בבואנו לבנות ולהציא לפועל את הפרויקט "משָׁבֵר לַתְּקוּוּהָ" – הדרכת כ-3,000 תלמידי כיתות י"א ממוסדות משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, לתלמידים אלו, מהמגזר היהודי והערבי גם יחד, קשיים חברתיים, לימודיים ורגשיים, ורובם חיים בשולי החברה הישראלית. מתוך אמונה במקומו החשוב של נוער זה בחברה הישראלית ומתוך אמונה ביכולותיו נבנתה תכנית חינוך של חמישה ימים, תכנית חווייתית-לימודית בשפה ברורה, מעניינת ומוכרת. התלמידים משתתפים בשלושה ימי פעילות ביד ושם; ביום פעילות יצירתית וחוויתית באמצעות הניידת החינוכית של יד ושם "תהודות זהות" המגיעה לבתי הספר; וביום סיור בירושלים על השואה והתקומה בהדרכת מדריכי יד בן צבי.

מטרתה המרכזית של התכנית היא ליצור קשר בין בני הנוער לנושא השואה והשפעתה על האנושות בכלל ועל עם ישראל בפרט. מטרה אחרת היא לספק את הידע ההיסטורי הנדרש כדי להתמודד עם שאלות על טבע האדם, על החברה הישראלית ועל התמודדותה עם הזיכרון האישי והקולקטיבי וכדי לעסוק בדילמות אנושיות וטרגיות בשואה תוך בחינת הקשר שלהן לחיי בני הנוער כיום. ביום הפעילות השלישי אמרה תלמידה אחת: "לעולם לא אוכל להבין את האסון הזה ולענות על הרבה שאלות, אבל אחרי כל המפגשים ברור לי שאי אפשר להכחיש את השואה. אנו צריכים להפיק לקחים לעתיד כדי שזה לא יקרה שוב לנו ולאנשים אחרים".

הכותבת היא רכזת המדור הבלתי פורמלי במגמת ההדרכה בבית הספר המרכזי להוראת השואה.

הוראת השואה באירופה

השואה, דמוניצייה של היהודים מסוכנת תחילה ליהודים ולאחר מכן לחברות שהם חיים בהן – אפילו בחברות שהן ערש התרבות הדמוקרטית. התרופה העיקרית היא חינוך. מערך השיעור הוצג גם בסמינר להכשרת מורים במילנו באותו היום, בשיתוף הארגון Figli della Shoah (ילדי השואה), והשתתפו בו 60 מורים איטלקים. ד"ר עירית אברמסקי מסגל בית הספר המרכזי להוראת השואה סיפרה על שיטות פדגוגיות בהוראת השואה וחילוקה עותקים של מערכי שיעור לכל המשתתפים. עקב הסדנאות המוצלחות בסמינר, בית הספר והארגון Figli della Shoah מתכננים סמינרים נוספים למורים איטלקים השנה.

נוסף על מערך השיעור הכין בית הספר בעבור המשתתפים בתכניות שהוא מקיים מקראה בעברית ובאנגלית, ובה אמורים על התגברות האנטישמיות היום. מנהל בית הספר ד"ר מוטי שלם משוכנע שהשואה עדיין מרכזית בכל פעילות חינוך שמטרתה להילחם באנטישמיות. עוד הוא אומר: "באמצעות המלחמה באנטישמיות בת ימינו ובצורות אחרות של שנאת זרים אנו מבטחים את זיכרון השואה ומממשים את משמעותיה האוניברסליות".

הכותבת היא מנהלת תכנית אספר הבין-לאומית להוראת השואה בבית הספר המרכזי להוראת השואה.

שיעור לתלמידי תיכון צעירים ובוגרים – "זוכרים את השואה ונלחמים בשנאת זרים ב-27 בינואר" – בהשתתפות השר שרנסקי. מערך השיעור תורגם לחמש שפות – אנגלית, צרפתית, גרמנית, איטלקית ושוודית. הוא סוקר את עיקרי האידאולוגיה הנאצית הגזענית בבתי ספר גרמניים לאחר עלייתו של היטלר לשלטון ובחן שאלות מוסריות מרכזיות שהשואה העלתה. יש בו מקורות אותנטיים מהתקופה הנאצית, לרבות עזרים חזותיים ועדויות של ילדי בית ספר יהודיים, שאלות לדין ופרק על תחיית האנטישמיות ובו דוגמאות מהזמן האחרון.

בתום המצגת אמר השר שרנסקי: "יש קשר עמוק בין זיכרון השואה להתמודדות עם האתגר שהאנטישמיות מציבה בפנינו כיום. אין לאפשר לאנטישמיות להכתיב ביקורת לגיטימית על ישראל, וזה שימוש מסוכן לרעה בחופש הדיבור והדמוקרטיה. טוב יעשו בתי ספר, מרכזים קהילתיים ומוסדות אחרים בעולם אם ישתמשו במערך השיעור של יד ושם, שכן יש בו לימוד על אודות השואה, על הזיכרון ועל האנטישמיות המודרנית". יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו הוסיף: "שנאת יהודים במעבעת פלשה פלישה מסוכנת מאוד לכל תחומי החיים הציבוריים באירופה. כפי שמלמדת אותנו

הוראת השואה לדורות הבאים

הכינוס הבין-לאומי הרביעי לאנשי חינוך

י' ועם, 8-11 באוגוסט 2004

בית הספר המרכזי להוראת השואה, בשיתוף אורנים – יזמות חינוכיות בע"מ, עורך כינוס בין-לאומי (רביעי) בנושא "הוראת השואה לדורות הבאים". מטרת הכינוס הן שיח פורה ומעשיר של מחנכים מכל רחבי העולם על הדילמות המרכזיות ועל הסוגיות המורכבות של הוראת השואה; חשיפת המשתתפים לתחומי חקר חדשים בתחום הוראת השואה; חשיפת המשתתפים למגוון רחב של חומרי לימוד, תכניות, סרטים, אתרי אינטרנט של הוראה מקוונת ועוד בתחום הוראת השואה; הכרת תופעת האנטישמיות והכחשת השואה בימינו ודרכי ההתמודדות החינוכית עם תופעות אלו; והכרת החידושים בהוראת השואה בתחומי דעת אחרים מלבד היסטוריה, ובכלל זה ספרות, אמנות ותאטרון.

משתתפי הכינוס ידונו בנושאים עכשוויים, לרבות "השואה בחינוך היהודי" – אתגר המאה ה-21, משמעויות המוסר והאתיקה בלימודים הבין-תחומיים של השואה וגישות פדגוגיות חדשות לפעילות בכיתה. בכינוס יהיו הרצאות עיוניות במליאה, קבוצות לימוד ומגוון רחב של סדנאות שיציגו משתתפים בכינוס.

למידע נוסף יש לבקר באתר www.teachingholocaust.com או לשלוח דואר אלקטרוני לכתובת conference2004@yadvashem.org.il

לכל פנים יש שם

מאת יהודית שן-דר

ערב בחורף 1943. במרתפו של בית במתחם מוסך התיקונים של צבא גרמניה ברחוב וולמיארס בריגה יושב אחד האסירים היהודים לפני אמן הרושם את דיוקנו. את ייחודו של רגע אינטימי זה שבו האמן רושם על דף את דיוקנו של היחיד מתאר בהתרגשות רבה מאיר לבנשטיין בספרו **על קו הקץ**: "עבורו היה ארתור [אלתר ריטוב] לא רק אמן מוכשר, אלא גם בעל נשמה. כאילו לא ישב יחד אתנו כאסיר, כאילו נשלח אלינו לנסוך בכל אחד מאתנו את התחושה שאנחנו עוד חיים [...] שהעם היהודי חי ויחיה".

רצונה של מכונת המלחמה הנאצית למחוק את היחיד היה מוחלט, עוד לפני ההשמדה. היהודים חדלו להיות בני אנוש בעלי צלם, דמות ותולדות חיים. אותו רגע מופלא שבו התמקד האמן באני האיש של כל אחד ואחד היה יקר מפז, שכן מעטים כמוהו זומנו לאסירים היהודים, וגם הוא היה בהיחבא וללא ידיעת הקלגס. מתי מעט מקבוצת ה"פרבריטישפט" של אותו חורף שרדו, שכן ימי האסירים בעבודת הכפייה היו רצף בלתי פוסק של התעללויות סדיסטיות מידי הלטווים והגרמנים כאחד וסופן היה השמד. אולם באוסף האמנות של יד ושם קבוצת אסירים זו חיה ונושמת בכ-50 רישומים ששרדו מן התופת. הצייר אלתר ריטוב החביאם במוסך תחת אחד הארונות, שם מצאם מיד לאחר השחרור והביאם עמו כשעלה ארצה בשנת 1970.

לאסופת הרישומים שנספפו לאוסף יד ושם בשנת 1979 צורפה גם רשימה בכתב ידו של האמן ריטוב, ובה שמותיהם של כמה מהדיוקנאות שרשם. על אחד מהם כתב את המשפט הזה: "צמח וינריך – קצב מהעיר טוקומס בלטביה. בעל כח עצום [...] בהיותו בגטו הועסק בהעמסת מכונות של הצבא הגרמני על הקרונות שנשלחו לחזית. ווינריך היה מחבל בהם. בסוף תפסו אותו במעשה החבלה ותלו אותו בגטו".

השמות, מאפשרים לחוקרים להתחקות על משפחותיהם של הנספים וליצור עמם קשר בלתי אמצעי לקבלת מידע ממקור ראשון. ההצלבה בין מקורות המידע השונים היא עצמתו של מוסד יד ושם המאגד חוקרים מתחומים שונים העוסקים כולם בהיבטים השונים של השואה על פי המסמכים, התצלומים, העדויות, הספרים, החפצים ויצירות האמנות. צוות המוזאון לאמנות היה נחוש בדעתו למצוא דף עד על צמח וינריך ואכן מצא את דף העד משנת 1956 שמסר אחיו אברהם וינריך. חיפוש קצר במדרך הטלפונים גילה כי ברחוב המצוין בדף העד מתגוררת משפחת וינריך. שיחת טלפון מידית העלתה בצד האחר של קו הטלפון את גב' וינריך, והיא סיפרה כי בעלה האהוב אברהם נפטר לפני כשנה. לאחר מילות

מידע נוסף על אותו צמח וינריך נמצא בספרו של מאיר לבנשטיין, ובו נכתב כי לאחר שנתפס וינריך, הצליח להבריח לחבריו מכתב מן הצינוק ובו כתב: "חקרו אותי ועינו אותי באכזרות, אולם זה כבר עבר [...] אני שבע רצון, שאני יושב כאן לבדי ומצפה לסופי [...] חברים יקרים! אני נפרד מכם ומאחל שאף פעם לא תשכחו שהחשוב ביותר לכולנו הוא להיאבק [...] הייתי בכל אופן רוצה שלא יתלו אותי, אלא יוציאוני להורג בירייה, שלכם, צמח". אנשי הגטו דיווחו שראו את צמח בדרכו האחרונה בלוויית רוצחיו צועד גאה וזקוף ובפיו **התקווה**.

עתה נותר לצוות המוזאון לאמנות של יד ושם לנסות ולהתחקות על אותו צמח וינריך. מסדי המידע של יד ושם, שבהם מעל שני מיליון דפי עד של היכל

אלתר (ארתור) ריטוב, דיוקן מיכאל רפפורט, ריגה, 1943. פחם על נייר

מיכאל ואלה (לוינשטיין) רפפורט, ריגה, לפני המלחמה. באדיבות אריה רייסר (רחובות)

הנחמה על מותו נמסר לה כי בידי יד ושם רישום דיוקן של גיסה צמח ויינריך מתקופת השואה. צמח דער גיבור [הגיבור], אמרה בכך. שיחה זו התרחשה שבועות אחדים לפני ראש השנה תשס"א, ולרגל החג שלח לה צוות המוזאון פקסימיליה של הציור. שיחת הטלפון הבאה עם גב' ויינריך הייתה גם היא טבולה בדמעות, הפעם מתוך הוקרת תודה על המחווה ועל הדיוקן היחיד ששרד מגיסה שעליו שמעה רבות מבעלה.

על דיוקן אחר מאותה אסופה רשם ריטוב מילים אלו: "רפפורט – נשלח לשטיצפונקט – מקום השמדת יהודים". במקרה זה היה בידי יד ושם רק שם משפחה,

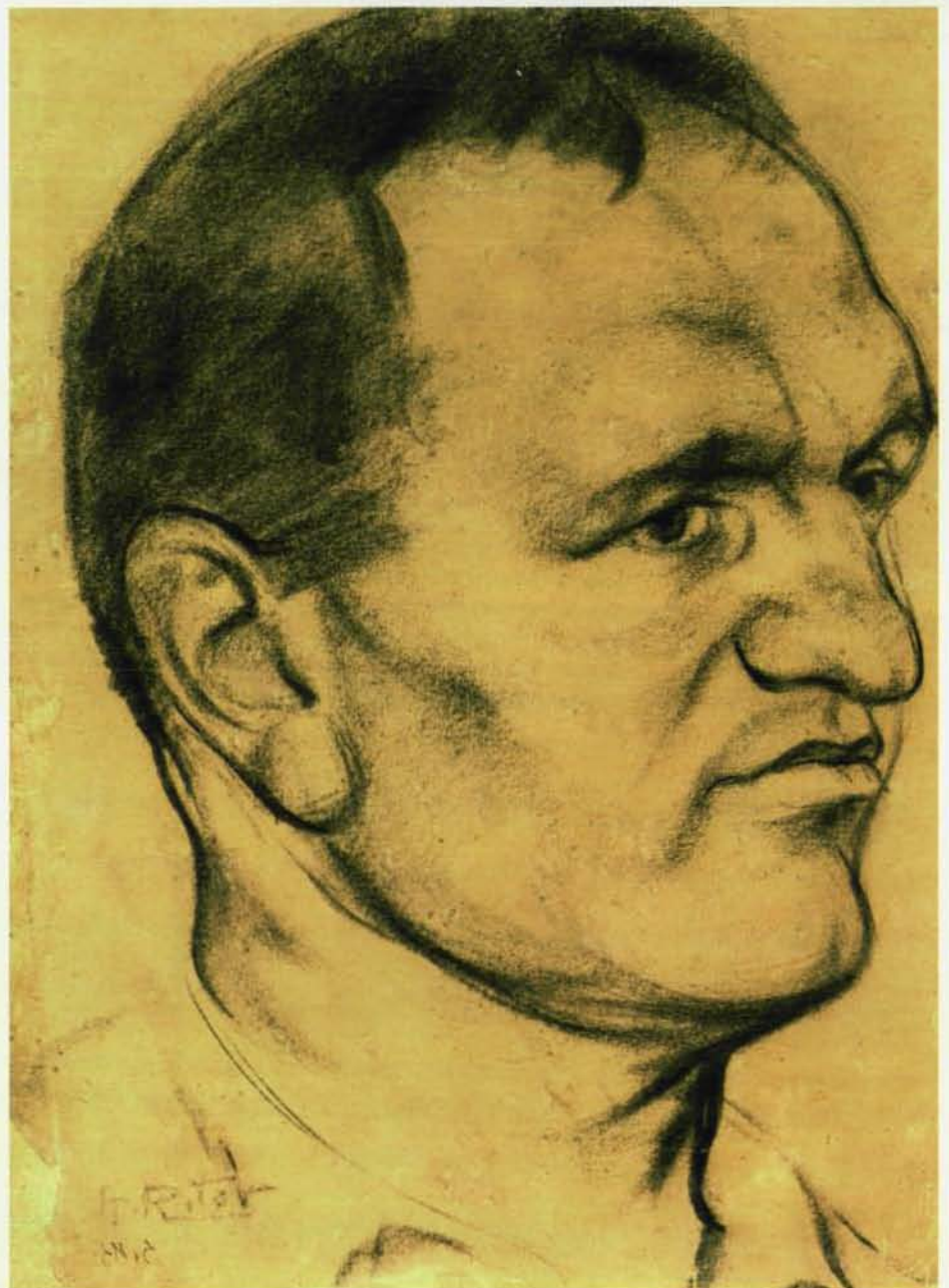
ללא שם פרטי, ובכל זאת באמצעות חיפוש במאגר הממוחשב של שמות קרבנות השואה של יד ושם נמצא דף עד משנת 1999 על שמו של מיכאל (מישה) רפפורט, כלכלן מן העיר ריגה בלטווייה. את דף העד מילא אריה רייסר, אחיינו. בשיחת טלפון סיפר אריה רייסר כי אכן היה לו דוד בריגה ושהוא ביקר אותו עם אמו בשנת 1939. עם פרוץ המלחמה הצליחו אריה ואמו לחזור ארצה. לאחר השואה נודע לאמו כי אחיה לא שרד. שנים מספר לאחר מכן נולד לאריה אח, ואמו החליטה לקרוא לו מיכאל, על שם אחיה. לימים היה מיכאל רייסר חבר כנסת של מפלגת הליכוד, אך הוא

נהרג בתאונת דרכים בשנת 1988. אריה סיפר לאנשי המוזאון לאמנתו כי ביחד הצלום של דודו מישה רפפורט שנשלח לאמו בארץ. אנשי המוזאון ביקשו ממנו לשלוח ליד ושם את התצלום כדי לוודא כי מדובר באותו אדם ושלחו אליו פקסימיליה של הדיוקן. זמן קצר לאחר מכן התקבל ביד ושם התצלום, ובמכתב המצורף כתב אריה: "לאור הנסיבות קשה להשוות תמונה שנלקחה מאדם מאושר, קרוב לוודאי ביום נישואיו, ונשלחה לאחותו בפלשתינה, לתרשים שנעשה לאחר זמן לא מבוטל בתקופה קשה ואכזרית. מבצע מסובך במיוחד כשהמזהה הפוטנציאלי היה אז בן חמש ומאז עברו 61 שנים".

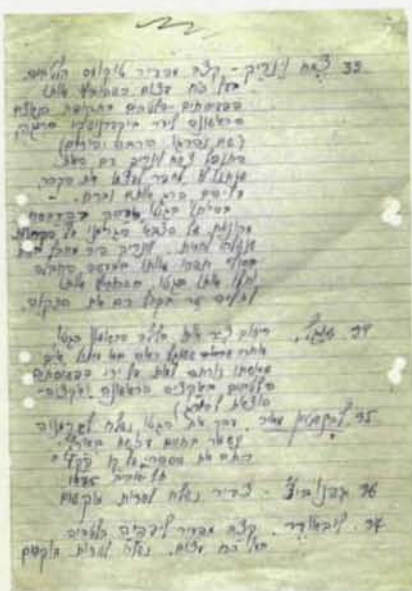
עם זאת מבט בוחן ברישום ובתצלום מלמד כי ללא ספק מדובר באותו אדם. אותות הזמנים הקשים ניכרים בפניו של מישה שרוזו כמעט לבלי הכר. גם דוק העצבות הנסוך על עיניו מעיד על הקורות אותו. במכתב שכתב ליד ושם אריה רייסר הוא מציין: "אני מבין ומכיר בערך שיהיה לנכדי בהצגת רישום דודי שנרצח על ידי הנאצים, בנוסף לאימפקט שכבר חשתי אני".

מישה רפפורט וצמח ויינריך אינם עוד דיוקנאות עלומי שם באוסף האמנות של יד ושם. עבודת התחקיר של צוות המוזאון רודפת אחר כל פיסת מידע כדי לתת שם לכל נספה וללמוד על הקורות אותו. רצונם של הנאצים למחוק את זיכרונם של הנספים לא צלח במלואו. אלתר ריטוב, בקווים של עיפרון על נייר, הצליח להנחיל להם חיי נצח. רדיפת הנאצים של כל יהודי ויהודי, מטרתה הייתה השמד, והתחקות יד ושם על כל יהודי ויהודי, מטרתה להצילם מתהום הנשייה ולהחזיר להם את שמם ואת צלמם שאבדו.

הכותבת היא אוצרת בכירה לאמנות באגף המוזאונים.

אלתר (ארתור) ריטוב, דיוקן צמח ויינריך, ריגה, 1943-1944, פחם על נייר

רישום על אודות צמח ויינריך ברשימת שמותיהם של הדיוקנאות שצייר הצייר ריטוב

מדליקי האשיות

תש"ד

ורה (מרים) דותן

ורה (מרים) דותן נולדה ב-1931 באויפשט (היום חלק מבודפשט) שבהונגריה, למשפחה של ארבע נפשות. עם כניסת הגרמנים להונגריה במרס 1944 השתנו החיים לבלי הכר, וכעבור חודש הועברו היהודים לגטו. ביולי 1944 הועלו כולם לקרונות רכבת, ללא מזון ומים, ומקץ שלושה ימים הגיעו לאושוויץ. מיד בהגיעם הופרדו ורה ואמה בסלקציה מן האח והאב.

האב נשרף בו ביום במשרפות אושוויץ, והאח נלקח למחנה וולדורף ונהרג שם שבועות ספורים לפני השחרור. ורה צורפה לקבוצת הילדים ועברה עמם את הקליטה הראשונית במחנה אך הייתה נחושה למצוא את אמה. כשהוצאו הילדים לשירותים, ניצלה את ההזדמנות לברוח ולהתחבא. היא צרחה את שם אמה עד שתפסה אותה מפקדת מחנה הנשים, והיא הוכתה מכות נמרצות ונשלחה בחזרה למקומה. באותו

היום ברחו שוב והפעם הצליחה למצוא את אמה וחברה אליה.

אחרי חודשים של סלקציות ועבודות נשלחו בטרנספורט למחנה וולדורף ליד פרנקפורט. עם פינוי המחנה הן הועברו לרוונסבריק, שם התגוררו בשבועיים הראשונים באוהל בתנאי מחיה קשים מנשוא. נשים רבות מתו שם. ורה ואמה נרשמו לעבודה במפעל סימנס, אך כשגילתה ורה כי אמה נשלחת בקבוצה בלעדית, רצה בדמעות

התמונה האחרונה של ורה עם אחיה גבי, 1942

ובזעקות אחר הקבוצה המתרחקת. למרבה המזל, חסרה עובדת ורה צורפה לקבוצה.

בסוף אפריל פונה כל מחנה רוונסבריק, והאסירים הוצעו בצעדת מוות תוך יריות בחלשים והפצצות בלתי פוסקות. שמונה נשים, בהן ורה ואמה, ניצלו את ההמולה וברחו אל אורווה סמוכה. בלילה עלתה האורווה באש והן נסו לתעלה. בתעלה הן נתקלו בשלושה אנשי אס-אס, והם חסו על חייהן כדי שישמשו להם מגן אנושי. שוב בחסות ההפצצות הן ברחו מהחיילים והסתתרו. הנשים המשיכו לשרך דרכן מכפר לכפר בניסיון לשוב לביתן. הן הצליחו להגיע לברלין, משם לפראג ולבסוף לאויפשט, שם התברר לוורה כי אביה ואחיה נספו – ולבה נשבר. ורה ואמה ניסו לשקם את חייהן. ורה נישאה לחבר של אחיה ועלתה עמו לארץ ב-1949. אמה הגיעה כשנה אחריה. לזוג שני בנים וחמישה נכדים.

יהודה פייגין

יהודה פייגין נולד ב-1931 בקובנה שבליטא, בן זקונים למשפחה ציונית של ארבע נפשות. ב-1941 נכנסו הגרמנים לקובנה, ולמשפחת פייגין הייתה הזדמנות לברוח עם הרוסים, אולם הם בחרו להישאר בעיר עם הסב. ליטאים רבים הצטרפו ביזמתם לגרמנים ופרעו ביהודים. בתוך חודשים ספורים רוכזו כל יהודי קובנה בגטו בסלובודקה. המשפחה התגוררה תחילה עם הסב בלבד, אולם אחר כך עברה לבית קטן של ארבעה חדרים, ובכל חדר התגוררה משפחה יהודית. יהודה

הכשיר גינת ירק קטנה בחצר הבית, קושש עצים, מכר סוכריות וסייע בכלכלת הבית. טקס בר המצווה שלו היה בגטו. החיים בגטו התנהלו בצל של האקציות שדיללו את מספר יושביו, בהם רבים ממשפחתו המורחבת של יהודה. בזמן אקציית הילדים התחבאו יהודה ואמו במרתף. למחרת האקציה עדיין חשש האב לגורלו של יהודה וביקש ממחלק המזון שיחביא את הילד תחת הברזנט במשאיתו ושיוציא אותו מן הגטו וכך היה. בערב חזר יהודה אל ביתו.

ביולי 1944 חוסל הגטו ואחרוני יושביו הועמסו על רכבות. בשטוהוף הורדו

יהודה ואמו מטיילים בקובנה, לפני המלחמה.

הנשים והילדים והרכבת המשיכה ללנדסברג. יהודה היה בילדים שבחרו להמשיך עם אבותיהם. לאחר שבוע בלנדסברג הייתה סלקציה, ו-131 ילדי קובנה, בהם יהודה, נכלאו בנפרד במשך שבוע ובסופו נשלחו ברכבת לאושוויץ. במחנה נקלטו הילדים, ורוב הזמן רבצו בבלוק ללא מעש אלא כאשר שימשו "סוסי אדם" רתומים לעגלות והובילו דברים ממקום למקום. קבוצת הילדים הייתה מגובשת מאוד ונתנה לחבריה כוח לחיות. בספטמבר 1944, בסלקציות ערב ראש השנה ויום הכיפורים, נשלחו כ-90 ילדי קובנה להשמדה, בהם ילד בן שמונה שניסה להציע את מנת הלחם שלו תמורת הצלתו. לאחר חיסול אושוויץ הוצעו הילדים הנותרים מרחק 50 קילומטרים לתחנת הרכבת, משם נשלחו למאוטהאוזן. בדרך הפציצו בעלות הברית את הרכבת וחלק מנוסעיה נהרגו. לאחר כחודשים במאוטהאוזן הופצץ המחנה והילדים הועברו למחנה אוהלים, ולאחר מכן הועברו למחנה גונסקירכן, ובו הוחזקו בתנאים קשים ובלתי אנושיים – הם שכבו בבוץ בגשם שוטף, ללא מחסה וללא מזון. מדי יום הוצאו המוני מתים מן המחנה, אולם ילדי קובנה הצליחו לשרוד עד השחרור בתחילת מאי 1945. לאחר המלחמה הצליחו בני משפחת פייגין להתאחד שוב. הם התגוררו תחילה במינכן שבגרמניה וב-1948 עלו יחדיו ארצה. יהודה נישא ב-1955 לאביבה, צעירה ילידת הארץ. לזוג שלושה בנים ושלושה נכדים.

צבי קרץ

צבי קרץ נולד ב-1924 בחוסט שבצ'כוסלובקיה, למשפחה דתית של שש נפשות. המשפחה התפרנסה בדוחק, ומצבה החמיר לאחר פרוץ המלחמה. במרס 1939 חולקה צ'כוסלובקיה, והאזור שהמשפחה התגוררה בו סופח להונגריה. ב-1940, חודשיים לפני סיום שנת הלימודים, סולקו התלמידים היהודיים מבית הספר, ומאז עבד צבי כדי לסייע לכלכלת המשפחה. בעקבות לכידת בחור יהודי שניסה להימלט מסלובקיה בזרות בדויה ואימץ את זהותו של צבי קרץ ששמו היה ברשימה לעלייה לארץ ישראל, עזרה המשטרה את צבי ואת אביו אברהם. הם הועברו לבודפשט ומשם לנגיקאניזה – מחנה ריכוז למתנגדי המשטר. האב שוחרר בתום חצי שנה, וצבי חזר לחוסט בפברואר 1944, שבועיים לפני כניסת הגרמנים להונגריה.

צבי (מימין) עם אחיו הקטן שעה, 1937

מיד לאחר חג הפסח נצטוו כל היהודים לעבור לגטו בחוסט. שלושה ימים לפני חג השבועות הועמסו כולם על קרונות משא לבהמות ונשלחו לאושוויץ-בירקנאו. לאחר שהגיעו נפתחו הדלתות רק כעבור שלוש שעות, שכן היה זה יום עמוס באושוויץ והם המתו. להשמדת הטרנספורטים הקודמים. בסלקציה הופרדו צבי ואביו מן האם ומשלושת האחים ולא ראו אותם עוד. למחרת התבקשו האסירים הכשירים להירשם לעבודה, וצבי הכריח את אביו להצטרף עמו לרשימה. בימים המעטים שבהם היו באושוויץ, פגש צבי את פנינה, אהבת נעוריו מחוסט, והם החליטו להיפגש בתום המלחמה. צבי ואביו יצאו במשלוח לוורשה ושוכנו במחנה עבודה בתוך הגטו ההרוס. עבודתם הייתה לפרק את המבנים ההרוסים לחומרי בניין לשימוש חוזר. בקיץ 1944, עם פרוץ מרד הפולנים, פונו האסירים ולאחר מסע של 13 ימים הגיעו באפיסת כוחות לדכאו. רבים נספו בדרך. לאחר שבועיים נשלחו צבי ואביו למחנה קאופרינג 7 – מחנה משנה של דכאו – והם התגוררו בו במחפורות והועבדו בפרך.

כעבור חודשיים פרצה במחנה קדחת הטיפוס ויותר ממחצית דרי המחנה נפטרו. אביו של צבי נפטר בזרועותיו בפברואר 1945, חודשיים לפני השחרור. שבועיים לאחר מכן חלה גם צבי והועבר לקאופרינג 4, שם כבר לא טיפלו בחולים. כעבור שבוע פונה המחנה – צבי והחולים האחרים הוצעדו במשך שלושה ימים למחנה אלאך. בעודו מוטל באפיסת כוחות בצריף, שמע צבי קריאות שמחה – האמריקנים הגיעו ושחררו את המחנה. צבי ביקש את נפשו למות אך הועבר לבית חולים ליד מינכן, ובו שהה כחודש עד שהבריא. הוא חזר לחוסט, פגש את פנינה ונישא לה. לזוג נולד בן, וב-1949 עלתה המשפחה ארצה לירושלים ונולדה להם בת. פנינה נפטרה לפני שלוש שנים. לצבי שמונה נכדים ושבעה נינים.

אסתר אייזן

אסתר אייזן נולדה ב-1929 בלודז' שבפולין, למשפחה של ארבע נפשות. ב-1939, עם פלישת גרמניה, נלקחה מהם הדירה, והמשפחה עקרה לדירה שאחר כך נכללה באזור הגטו. במאי 1940 רוכזו היהודים בגטו, והוא נסגר והוקף בגדרות תיל. משפחתה של אסתר הצטופפה בחדר אחד עם אלמנת הדוד ובתה ועם עוד אישה והתקשתה להתקיים. אחיה הבכור של אסתר נפטר מרעב, בריאותה של האם התדרדרה, ואילו אסתר מצאה עבודה במפעל לפרחים מלאכותיים.

בספטמבר 1942 צוו היהודים להתייצב בחצרות, וזקנים, ילדים וחולים, בהם אמה של אסתר, נלקחו לחלמנו. אסתר חלתה בטיפוס, אבל משהחלימה חזרה לעבודתה.

בשלהי אוגוסט 1944 חוסל הגטו, חלוקת המזון נפסקה, והיהודים הנותרים – בהם אסתר ואביה – נשלחו בטרנספורטים לאושוויץ. אסתר ואביה הופרדו בסלקציה מיד עם הגיעם לרציף. לאחר 10 ימים באושוויץ נשלחה אסתר לעבודה בבומליץ, כעבור חודש הועברה לברגן-בלזן וכעבור עוד חודש למחנה אלטניג, ובו עבדה עד אפריל 1945. עם התקרבות החזית הועמסו האסירות על רכבות, ללא מזון ומים, למקום אחר בתוך גרמניה.

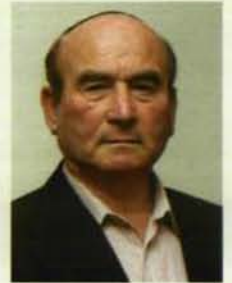

גביע של כסף מביתה של אסתר שמצאה דודתה במרתף אחרי המלחמה

הרכבת הופצצה ורבים נהרגו. האסירות נמלטו כדי לתפוס מחסה ושבו אל הקרונות תחת שריקות הכדורים של החיילים הגרמנים.

אסתר ברחה עם חברה אל היער. כשחזרו למחרת לקרונות המופצצים, נודע להן כי הגרמנים ריכזו 100 אסירות בתוך מבנה והציתו אותו על יושביו.

בתום המלחמה שבה אסתר לפולין וניסתה לברר מה עלה בגורל אביה אולם עד היום לא גילתה דבר. לאחר פוגרום קיילצה יצאה מפולין עם שארית הפלטה. בדרך הכירה צעיר ששמו יעקב (קובה), הם התאהבו, נישאו אחר כך בברגן-בלזן ויחדיו עלו ארצה. קובה לחם ונפל במלחמת השחרור. לימים נישאה אסתר בשנית לרומק, ידיד נעורים מלודז', ולזוג נולדו שלושה ילדים ושני נכדים. אסתר היא פסלת, משוררת וסופרת.

דוד לייטנר נולד ב-1930 בניר גיהאזה שבהונגריה, למשפחה דתית של שש נפשות. ב-1938 גויס אבי המשפחה לצבא הונגריה. בתחילת מרס 1944 שב לביתו, וב-19 במרס נכנסו הגרמנים להונגריה. למחרת חג הפסח החרימו זינדרמרים מקומיים את חפצי הערך של היהודים, והם נשלחו אל הגטו. לאחר שישה שבועות הועברו היהודים בעגלות אל תחנת הרכבת, הועלו אל קרונות משא של בהמות והוסעו לאושוויץ-בירקנאו.

מיד כשהגיעו לבירקנאו הופרדו הגברים של המשפחה מאמו של דוד ומשתי בנותיה, והן שולחו להשמדה מיד. אביו ואחיו נשלחו לבוכנוולד ומשם לברגן-בלזן. דוד נשאר בבירקנאו עם עוד 4,000 ילדים. מכיוון שהיה נער גבוה וחסון, הוא שרד מן הסלקציות. בראש השנה וביום הכיפורים נלקחו אלפי ילדים להשמדה. דוד ניסה להתגבגב לטרנספורט שיצא מבירקנאו אך נתפס ונענש במלקות. בסלקציה אחרת ביקש דוד להראות את חוסן גופו: הוא הזדקף, פתח את צווארון חולצתו בקור העז, מלמל פרק תהלים והצליח להינצל. בשמחת תורה נמנה דוד עם המיועדים להשמדה והוצעד עם מאות

ספר קודש ובו הקדשה בכתב ידו של אביו של דוד. הספר ניתן לו ביום חתונתו.

הילדים אל המשרפה. כל הדרך זעקו הילדים "שמע ישראל", קראו להוריהם והתחננו למשיח שיצילם. הילדים הופשטו מבגדיהם, אך לפתע פסק הכול: היה צורך בכמה עשרות ילדים לפריקת תפוחי אדמה מרכבת אספקה. 51 ילדים נבחרו, בהם דוד, וחיוו ניצלו שוב. הילדים עבדו תוך שכדורי השומרים שצלפו בהם להנאתם שורקים באזניהם.

בינואר 1945 נשלח דוד בטרנספורט למאוטהאוזן. אנשי ה-אס-אס חבטו בילדים, שלחו אותם להתרחץ והשאירו ללא בגדים במשך שלושה ימים בקור מקפיא. באפריל החל הפינוי מאאוטהאוזן. דוד ואלפים רבים הוצעדו לגונסקירכן ובדרך ניזונו מעשבים ומשבלולים. מקץ שלושה ימים של הליכה בגשם שוטף הגיעו לצריפים חסרי גג, שם הצטופפו באלפיהם בתנאי מחיה נוראים, ורבים מהם מתו. ב-4 במאי נודע להם כי הגרמנים ברחו. דוד הלך לעיר סמוכה ואושפז במשך שישה שבועות בבית החולים. הוא חזר לביתו ההרוס, מצא את אחיו, והוא סיפר לו כי אביהם נספה בצעדת המוות מברגן-בלזן. לאחר שלוש שנים בהכשרה עבר דוד לציכוסלובקיה עם ארגון "הבריחה" ומשם לאוסטריה ולאיתליה וב-1949 הגיע לישראל. כבר באייה גויס לצה"ל והגיע היישר אל הבקום. ב-1950 הגיע לניר גלים, פגש את שרה, ילדת הארץ, ונשא אותה לאישה. לזוג שתי בנות, 10 נכדים ושלושה נינים.

סטלה פרנקו ישראל

סטלה פרנקו נולדה ברודוס ב-1926, הבכורה במשפחה של שבעה ילדים. עד 1943 נראתה המלחמה רחוקה מרודוס ולא סיכנה אותה. ב-1944 הופצצה רודוס בהפצצות כבדות, ובפסח באותה השנה פגעה פצצה ישירות בבית המשפחה והרגה את האם וחמישה מן האחים. החודשים הבאים היו כגיהינום בעיניה של סטלה – אביה לא ידע את נפשו מרוב צער והפסיק לתפקד. הוא החליט לעקור עם שרידי משפחתו לכפר יוני סמוך, ובו

הם שהו שלושה חודשים. ביולי 1944 נכנסו הגרמנים אל הכפר וכינסו את כל היהודים בבניין. יממה לאחר מכן הועמסו 2,000 היהודים על ארבע ספינות משא לפיראוס. ספינה אחת נשלחה לאי קוס, לאסוף את 200 היהודים שם. ספינה אחרת נשלחה במיוחד לאי לרוס לאסוף את דניאל רחמים, היהודי היחיד שהתגורר באי. (דניאל רחמים נספה בשואה וכך גם יתר משפחתו מרודוס.)

כמעט חודש אחר כך, ללא מזון ומים, הגיעו לאושוויץ-בירקנאו. היהודים ששרדו מן המסע עברו מיד סלקציה. אמנם אביה של סטלה היה צעיר ובריא למדי, אך הוא בחר ללכת עם הוריו הזקנים ועם בתו הקטנה, וסטלה נותרה לבדה מכל משפחתה. סטלה והצעירות האחרות מרודוס נקלטו במחנה, והן סירבו להאמין כי בני משפחתן הושמדו ועשנם הוא המיתמר מהארובות, כפי שסיפרו להן האסירות הוותיקות. הצעירות הועבדו בפרך במחנה, ובנובמבר נשלחה סטלה בטרנספורט לעבודה במחנה וילשטט בגרמניה. נוכחותן של

סטלה (משמאל) עם משפחתה, 1942

32 צעירות מרודוס, בהן דודתה של סטלה, הקלה מעט על הסבל. הפצצות על המחנה הועברו לנישטט. לטריינשטט. 5-6 במאי

הופצץ גם טריינשטט, ויושביו ירדו למקלטים ושהו בהם שלושה ימים ללא מזון. ב-8 במאי הגיע צבא רוסיה והשמחה הייתה רבה. האסירים קיבלו מזון, והצעירות נשארו במחנה עוד כמה שבועות כדי להבריא ולהתחזק. הן הגיעו לפראג, משם להונגריה ולאוסטריה ולבסוף התיישבו בבולוניה שבאיטליה. לאחר שנתיים נזכרה סטלה כי לאביה שני אחים המתגוררים בחו"ל. היא הצליחה לאתר את אחד מדודיה, והוא שמח לשמוע על קיומה, הטיס אותה אליו לקונגו וקיבל אותה באהבה ובחום. בקונגו היא הכירה את סלבטור ישראל שמוצאו מרודוס ושמשפחתו נספתה בשואה ונישאה לו. לזוג נולדו שני ילדים ולאחר שנים של חיי רווחה מאושרים בקונגו עלתה המשפחה לישראל. לסטלה ארבעה נכדים.

עוד לא הכול סופר...

משה ברזניאק, רשם מפיו: נפתלי ברזניאק, עצי הלבנה הקופים - לחום יהודי בצבא הפולני, בגשו מזריץ' ובמחנות, יד ושם 2004, 230 עמודים, 69 ש"ח

משה הצעיר, בן מזריץ' פודלסקי, חבר השומר הצעיר, גויס לצבא פולין ועם פרוץ מלחמת העולם השנייה הוצב בקו החזית. הוא נפל בשבי ונכלא במחנה שבויים גרמני ולאחר כתשעה חודשים שוחרר ושב לעירו. במזריץ' החל הפרק האיום של הסבל בגטו, של האקציות התכופות ושל הגירוש - תחילה למיינדק, אחר כך לאושוויץ וממנו למחנה הלוויין בונה-מונוביץ. בבונה עבד משה בבית חרושת ופעמים אחדות ניצל מן המוות האורב. לבסוף נמנה עם האסירים שפוזנו בצעדת המוות לבוכנוולד שבלב הרייך. בתום המלחמה עזב משה ברזניאק את אדמת אירופה והגשים את חלומה לעלות לארץ ישראל.

סבינה שבזי, מלחמה, מלחמה, גביה נהדה - ילדות ועוורים בתקופת השואה בזכורוב, יד ושם 2003, 338 עמודים, 59 ש"ח

סבינה היתה בת שמונה כאשר פרצה מלחמת העולם השנייה וגליציה המזרחית עברה לשליטת ברית המועצות. ביוני 1941, בעקבות פלישת הגרמנים, הוקם גטו בזכורוב, ואביה של סבינה מונה ליושב ראש היודנט. סבינה מצאה מסתור במקלט שהכין מכר לא יהודי, ושם, רחוקה מן המשפחה ובצל חששות ופחדים, חוותה לבדה את ניצני פריחתה הנשית. היא עברה ממסתור למסתור בזהות ארית ושרדה בזכות תושייתה ומרצה. בסוף המלחמה זכתה להתאחד עם אמה ועלתה לארץ ישראל בעליית הנוער.

**לפרטים נוספים ולהזמנות: ספרי יד ושם, ת"ד 3477, ירושלים 91034
טלפון 02-6443505, פקס 02-6443506
publications.marketing@yadvashem.org.il
www.yadvashem.org**

אברם ציטרין, נער כתב בין החומות - מחברות מאטו לחז', יד ושם 2003, 220 עמודים, 69 ש"ח

אברם ציטרין היה בן 13 כאשר נכלא בגטו, ושם החל לכתוב פרזזה ושירה - קינה על גורלם של יהודי לודז' הכלואים, הרעבים והגועים שגורלם נחרץ. בעת חיסול הגטו לקח אברם אתו מחברת אחת והיא אבדה באושוויץ. אברם ואמו נשלחו לתאי הגזים. המחברות האחרות נותרו בביתו בגטו, ואחותו מצאה אותן לאחר המלחמה. מחברות אלו הן מקור היסטורי וספרותי חשוב.

וילי ברלד, מסע בחשכה - מונביץ, אושוויץ, גרוס-רדן, בוכנוולד, יד ושם 2003, 266 עמודים, 69 ש"ח

ב-1 באפריל 1943 נעצר וילי ברלר בעיר ליאז' בבלגיה. מאותו היום ועד 11 באפריל 1945, יום שחרורו ממחנה הריכוז בוכנוולד, הייתה דעתו נתונה לעניין אחד בלבד: לשרוד. במשך שנתיים נמלט כמה פעמים מן המוות, הורעב והוכה וראה רבים מתים ונרצחים. הוא עבד בעבודות פרך עד אבדן כוחות, ואולם בלב המאפליה פגש גם חברים שבלעדיהם לא היה שורד וחווה אחווה, סולידריות ועזרה.

חנה אש, עץ הערמון, יד ושם בשיתוף כתר, ירושלים 2004, 324 עמודים, 84 ש"ח

זה סיפורה המרתק והסוחף של ספק ילדה ספק נערה מתבגרת הנהיית לאישה בעיצומה של מלחמת העולם השנייה כשנאלצה ללחום לבד את מלחמת חייה. תהליך ההישרדות שלה מעיד על תעצומות נפש נדירות, על תושייה ועל עצמה פנימית שאינן אופייניות לנערה צעירה כל כך בשנים.

מאירועי זמנר 2003 - חרט 2004

14 בינואר ערב עיון לרגל הוצאתו לאור של **פנקס הקהילות - סלובקיה** בשיתוף התאחדות יוצאי צ'כוסלובקיה בראשות נתן שטיינר, פרופ' שלמה ברזניץ מאוניברסיטת חיפה, אבנר שלו, היועץ האקדמי ליד ושם פרופ' יהודה באואר, עורך **פנקס הקהילות - סלובקיה** יהושע ביכלר והתורם להוצאתו לאור משה גילעד. באירוע השתתפו 400 איש

29 בינואר ערב עיון לרגל הוצאתו לאור של הספר **אביב בעלטה: אבדן הנעורים בבנדין ובמחנות** מאת דב זלמנוביץ, בשיתוף ארגון קהילות יוצאי זגלמביה בישראל והעומד בראשו אברהם גרין, יושב ראש מועצת יד ושם פרופ' שבח וייס ומחבר הספר. באירוע השתתפו 300 איש

4 בפברואר ערב שירי לזימן בשיתוף ארגון יצולי מחנות ההשמדה של יוון בישראל

10-11 במרס כינוס בין-לאומי בנושא "עמנואל רינגלבלום - האדם וההיסטוריון" של המכון הבין-לאומי לחקר השואה לציון 60 שנה להירצחו, בתמיכתו האדיבה של מרכז גרטנר לכינוסים בין-לאומיים על השואה

18 במרס יום עיון של המכון הבין-לאומי לחקר השואה לציון 60 שנה לשואת יהודי הונגריה בשיתוף התאחדות עולי הונגריה והעומד בראשה מאיר גל, ובסיוע קרן טאובר. באירוע, במעמד שגריר הונגריה בישראל ד"ר יאנוש הובר, יושב ראש הוועד המנהל של ועידת התביעות משה זנבר ואבנר שלו, השתתפו 600 איש

10 בדצמבר טקס הסרת הלוט מעל שמו של חסיד אומות העולם מברזיל לואיס מרטינס דה סוזה דנטס בגן חסידי אומות העולם במעמד שגריר ברזיל בישראל סרג'יו מוררה לימה. התעודה והמדליה הוענקו לבני משפחת דנטס בשגרירות ישראל בברזיל

29 בדצמבר ערב עיון לרגל הוצאתו לאור של הספר **בלב העופל: סיפור כליונה של קובנה היהודית - מבט מבפנים** מאת אריה סגלסון. בהשתתפות נשיא בית המשפט העליון פרופ' אהרון ברק, יושב ראש הכנסת ה-12 העורך דין דב שילנסקי, יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו, ראש המכון לחקר האנטישמיות והגזענות באוניברסיטת תל אביב פרופ' דינה פורת, פרופ' דב לוי מן מאוניברסיטה העברית, המחבר והשופט דימוס אריה סגלסון. באירוע השתתפו 400 איש

12 בינואר טקס הענקת התואר חסיד אומות העולם לאב אלכסנדר גלסברג (ז"ל) ולאחיו וילה גלסברג (ז"ל) מצרפת. בסיוע אחיו וילה הציל האב אלכסנדר גלסברג יהודים ממחנות ריכוז בצרפת והקים בתי מחסה ליהודים. המדליות ותעודת הכבוד על שם הוענקו לקרוב משפחתו האלוף במיל יוסף גבע במעמד שגריר צרפת בישראל ז"ר הרן, יושב ראש הכנסת ה-11 שלמה הלל, שר הקליטה לשעבר יאיר צבן ואבנר שלו

עיקרי הפעילות של יד ושם בשנת 2003

חינוך והוראה

- 78,000 תלמידים מישראל ומחול' ו-26,000 חיילים השתתפו בימי לימוד בבית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם. לאנשי עדות נערכו 2 סדנאות.
- 22,700 תלמידים ישראלים השתתפו ב"תכניות הניידת" של בית הספר המרכזי להוראת השואה.
- 1,234 מחנכים ישראליים השתתפו ב-43 השתלמויות ברחבי הארץ, ו-390 מחנכים מחול' השתתפו ב-14 סמינרים חינוכיים של יד ושם.
- 4,200 מחנכים השתתפו בהשתלמויות ב-18 ארצות בחול', ו-96 מחנכים השתתפו ב-2 השתלמויות מקוונות.

אירועים, טקסים וקשר עם הציבור

- אגף ההנצחה וההסברה ערך והפיק 70 אירועים, לרבות אירועי יום הזיכרון לשואה ולגבורה, ו-173 טקסי זיכרון.
- 522 מבקרים רשמיים קיבלו סיורים מודרכים באתר יד ושם.
- באתר האינטרנט של יד ושם נרשם ממוצע של 120,000 כניסות בחודש.

מחקר ופרסומים

- המכון הבין-לאומי לחקר השואה ערך 15 סדנאות מחקר, ימי עיון וערבי עיון, הקמו 2 קתדרות מחקר ונערך כינוס בין-לאומי.
- 8 חוקרים בכירים התארחו במכון בסיוע מלגות עמית מחקר. המכון העניק 15 פרסים לתלמידי תואר שני ולדוקטורנטים, מלגה לדוקטורנט מצטיין ו-2 פרסים ליוצרים ולחוקרים ישראלים על עבודת מחקר או על יצירה שעניינה השואה.
- 27 ספרים חדשים של יד ושם יצאו לאור, בהם הכרכים הראשונים של **לקסיקון חסידי אומות העולם** וכרכים נוספים בסדרת המחקר המקיף **תולדות השואה**.

מסמכים, תמונות, עדויות, שמות וספרים

- 1.9 מיליון דפי מסמכים חדשים מתקופת השואה התקבלו ביד ושם. היום שמורים בארכיון יד ושם למעלה מ-62 מיליון דפי מסמכים.
- 236,000 שמות מרשימות וממסמכי ארכיונים נוספו למאגר הממוחשב. היום נמצאים במאגר הממוחשב של היכל השמות קרוב ל-3 מיליון שמות של קרבנות שואה.
- 15,000 דפי עד חדשים הוגשו להיכל השמות. במאגר היום מעל 2 מיליון דפי עד.
- 3,170 תצלומים חדשים נוספו לארכיון התצלומים והסרטים, ו-1,452 תצלומים חדשים להיכל השמות. נכון להיום, ביד ושם יותר מ-267,500 תצלומים, לרבות 100,000 תצלומים המצורפים לדפי העד.
- 637 עדויות חדשות הוקלטו בווידאו מפי ניצולי שואה. עד כה הצטברו כ-40,000 עדויות בווידאו, באודיו ובכתובים.
- 3,600 כותרי ספרים נרכשו לספריית יד ושם. נכון להיום, יש בספרייה 90,000 כותרי ספרים ב-50 שפות.
- במאגר הממוחשב של היכל השמות ערך הציבור 10,100 חיפושים של שמות של קרבנות שואה. 53,000 שאלות נעשו בפילוט ניסויי מקוון של מאגר השמות בכינוס גנאלוגים, ב-GA ובוועידת ישראל לעסקים.
- המחלקה לשירותי מידע ויעץ השיבה על כ-23,000 פניות של חיפוש שמות ומידע למען הציבור.

יצירות אמנות וחפצים

- 677 חפצים ו-212 יצירות אמנות נוספו לאוסף אגף המוזאונים של יד ושם. באוסף החפצים היום למעלה מ-22,000 פריטים, ובאוסף האמנות כ-8,000 יצירות.

חסידי אומות העולם

- 499 בני אדם הוכרו חסידי אומות העולם. עד היום זכו בתואר זה 20,205 בני אדם.

פרס הזיכרון על שם בוכמן 2003

פרס הזיכרון של קרן יעקב בוכמן ז"ל להנצחת זכרון של אשתו ובתו שנספו בשואה מוענק מדי שנה באמצעות יד ושם ליוצרים ולחוקרים ישראלים על עבודת מחקר או על יצירת ספרות בנושא השואה.

זכי הפרס לזי דורון ואיתמר לזין

בוכמן לשנת 2003 הוענק בטקס רשמי בדצמבר לזי דורון על ספרה **ימים של שקט** ולאיתמר לזין על ספרו **שוד ושבר – יהודי ורשה בין גרמנים, פולנים ובוגדים**.

בהמלצות חברי הוועדה להענקת פרס בוכמן נכתב: "תיאוריה הרגישים של לזי

דורון מעמידים תמונת דיוקן פרטנית היורדת לנבכי הנפש של אישה החיה את חייה המיוסרים בצל השבר הגדול שחוללה השואה בחייה [...] מסירתה של דורון, הכתיבה הרגישה והאמפתית שלה והתבוננות החכמות שלה ביחס למציאות החיים שאחרי אושוויץ הפכו אותה לגורם חשוב שתרומתו מהותית וניכרת ביצירת הלך הרוח הישראלי המודע לאפקטיים המתמשכים של השואה ומכיר בהשפעותיה מעבר לזמן ולמקום שבו התרחשה".

"מר לזין תרם תרומה חשובה להפניית תשומת הלב הציבורית להיבט השוד הכלכלי רב-הפנים של היהודים באשר הם [...] המעקב המתמיד שלו אחר עבודתן של ועדות החקירה השונות שהוקמו בלחץ מדיני וציבורי בארצות אירופה השונות תרם להשאת הנושא בתחומי ההתעניינות של דעת הקהל. ספרו עוסק בראייה רחבה של גטו ורשה וחורבנו ומצביע על מרכזיותו של הגזל בעיצוב חיי היהודים בגטו ואת תוצאותיו הנוראות, המנוולות מבחינה אנושית והקטלניות עוד לפני שהפתרון הסופי' הרשמי יצא לדרך".

יובל שנים ליד ושם

פעולות, פרויקטים ואירועים - שנת 2004

9 ביוני קונצרט חזנות בין-לאומי בהשתתפות מקהלת יובל ומיטב החזנים מהארץ ומהעולם בכיכר גטו ורשה ביד ושם. בקונצרט ישוחזרו בפעם הראשונה יצירות של גדולי המלחינים והחזנים מההיסטוריה היהודית, כמה מהם נרצחו בשואה, וכן יושמעו יצירות ידועות בנות ימינו.

4-9 ביולי הכינוס הבין-לאומי ה-24 של ארגוני גנאלוגים יהודיים בירושלים בשיתוף יד ושם. ב-5 ביולי יהיה מושב מיוחד למשתתפים ביד ושם. למידע נוסף: www.ortra.com/jgen2004

8-11 באוגוסט הכינוס הבין-לאומי הרביעי למחנכים של בית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם בשיתוף אורנים בנושא "הוראת השואה לזרות הבאים". למידע נוסף: www.teachingholocaust.com

קיץ העלאת המאגר של שמות קרבנות השואה לאינטרנט

21-24 בנובמבר כינוס מדעי בין-לאומי של המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם בנושא "חקר השואה והקשריו – צמיחתם של מרכזים וגישות"

במלואות 60 שנה לסיום מלחמת העולם השנייה יערך יד ושם כינוס **הזדהות בין-לאומי ומפגש בין-דורי לניצולי שואה ובני דורות ההמשך** בסיומן "החזרה לחיים". הכינוס יהיה בימים 4-9 במאי 2005. עיקר הדיונים בכינוס יהיה הזדהות עם ניצולי השואה, הוקרה על שיקום חייהם ועל תרומתם לחברה ולמדינה שהם חיים בה, חשיבותם בהנחלת זיכרון השואה והכנת הדורות הבאים לקיום זיכרון השואה בעתיד.

מבקרים ביד ושם

י ותר מ-500 יזמי תיירות זרים, נציגי מוסדות תיירות ועיתונאים ביקרו ביד ושם ב-23 בפברואר. יד ושם הוא האתר השני המתויר ביותר במדינה (לאחר הכותל המערבי). המבקרים, כולם משתתפי הוועידה השנתית השלישית של ראש הממשלה לתיירות לישראל, קיבלו סיור בלעדי ורב לשוני במבנה של המוזאון החדש לתולדות השואה, ובו היכל השמות החדש (בתמונה), שייפתח בתחילת 2005. הם שמעו על ההכנות להעלאת מאגר שמות הנספים בשואה לאינטרנט בקיץ הקרוב ועל קונצרט החזנות שיהיה בחודש יוני, וכן על מפגש בין-לאומי רב דורי של ניצולי שואה ושל בני דורות ההמשך במאי 2005. המשתתפים גם קיבלו הסבר על גישתו של יד ושם לתת מענה לצרכים המתפתחים של קבוצות מאורגנות ושל המבקר היחיד גם יחד, וכן על אודות המתקנים והשירותים המשופרים ביד ושם, לרבות בניין המבואה החדש.

ב 20 בינואר ביקר ביד ושם שר המשפטים יוסף (טומי) לפיד. בביקור סייר השר ביד ושם, והוצגו לפניו שני פרויקטים מרכזיים: העלאת מאגר השמות לרשת האינטרנט שעתידה להיות בקיץ 2004 ובניית המוזאון החדש לתולדות השואה שעתיד להיפתח בתחילת 2005. השר לפיד נפגש עם צוות בית הספר המרכזי להוראת השואה ביד ושם, ובפגישה הוצגה לפניו הפעילות החינוכית הענפה של בית הספר בישראל ובעולם. צוות ארכיון יד ושם הציג לפני השר לפיד (בתמונה: מימין, עם מנהל אגף מסדי המידע ד"ר יעקב לזוביק) מסמכים מקוריים של חנה סנש כמו היומן האישי שלה, וכן מסמכים מתקופת השואה הקשורים למשפחתו של לפיד, והם ריגשו אותו מאוד.

ש ר החינוך של רומניה אלכסנדרו אתנאסיו (בתמונה) ושגרירת רומניה בישראל ד"ר ולריה מריאנה סטויקה ביקרו ביד ושם ב-4 במרס ונפגשו עם יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו ועם צוות בית הספר המרכזי להוראת השואה. בפגישה סוכם כי כבר בשנת הלימודים הבאה יגיעו ליד ושם תלמידי תיכון מרומניה במסגרת תכנית לימוד חדשה בנושא השואה שתלמד על השואה בבתי הספר ברומניה. השר הדגיש כי הוא שואף לאמץ את גישת יד ושם בהוראת השואה כפי שהיא באה לידי ביטוי באיסוף דפי העד – לא רק עובדות ומספרים אלא גם סיפורו של האדם הפרטי. עוד סוכם בפגישה כי יד ושם יעץ ויהיה שותף לכתיבת ספר לימוד שיוחד להיסטוריית יהודי רומניה, וכן יהיה שותף להכשרת מורים רומנים שילמדו תכנית זו בבתי הספר ברומניה. יד ושם יכון תכנית להכשרת מורים מרומניה להוראת השואה – סמינר ביד ושם ותכנית העשרה למורים ברומניה.

ה שחקן ריצ'רד גיר (במרכז) סייר ביד ושם ב-11 בדצמבר בהדרכתה של העוזרת הבכירה ליושב ראש ההנהלה אירנה שטיינפלד (משמאל) ובליווי חמי פרס, יושב ראש איגוד קרנות הון הסיכון בישראל (מימין).

השקת פרויקט התקשוב הבין-לאומי בסיוע "גלובס"

מאת ירון אשכנזי ואסף גפן

חשיפה נרחבת לפרויקט בקרב קהילת העסקים בארץ וקראה לחבריה להירתם ליימושו. בוועידה הציג וחילק יד ושם ערכה ייחודית על אודות הפרויקט שהופקה בסיוע קבוצת עזריאלי, וכן חשף את מאגר שמות הנספים בשואה העתיד לעלות לרשת האינטרנט השנה, בביתן שהקים **גלובס** בעבור יד ושם. מאות ממשתתפי הוועידה ביקרו בביתן וחיפשו במאגר את שמות מכריהם שנספו בשואה, וההתרגשות הייתה רבה כשנמצאו במאגר שמות של קרובים ובני משפחה. בשלושת ימי הוועידה בוצעו כ-960 כניסות למאגר השמות, דבר המעיד על ההתעניינות הרבה של משתתפי הוועידה בפרויקט וביד ושם. במבקרים הרבים בביתן היו אנשי העסקים הללו: יושב ראש אורמת תעשיות בע"מ יהודה ברונציקי, מנכ"לית A.I.G חוה פרידמן-שפירא, אלי הרשקוביץ' מחברת Nexus — Global Partners Israel, יושב ראש Evergreen Partners יעקב בורק, רון לבקוביץ' מחברת Epsilon Investment House Ltd, מנהל שותף של Vertex — Venture Capital משה שחף, שותף כללי של Jerusalem Venture Partners גלן שוור, מנכ"ל Bynet Electronics ישראל לביא, אנשי תקשורת כמו רני רהב, אלכס אנסקי וגדי סוקניק, וכן מנכ"לית משרד החינוך רונית תירוש, דוברת צה"ל תאל"ל רות ירון ורבים אחרים. במושב הפתיחה ובמושב הנעילה של הוועידה בירכו ראש הממשלה אריאל שרון ומלא מקום ראש הממשלה ושר המסחר והתעשייה אהוד אולמרט את יד ושם על קידומו של מבצע לאומי זה, וכן את **גלובס** על ההחלטה לסייע ליד ושם במהלך זה.

י עידת ישראל לעסקים 2003 שהתקיימה ב-6-8 בדצמבר היוותה במה להצגת אחד הפרויקטים המורכבים והחשובים של יד ושם בשנים הקרובות – פרויקט התקשוב הבין-לאומי. את הוועידה ארגן עיתון העסקים **גלובס**, והשתתפו בה ראש הממשלה, שר האוצר, שר המסחר והתעשייה ועוד כ-3,000 אנשי עסקים מבכירי המשק והכלכלה בישראל ובחול. ב-50 שנות קיומו נאספו ביד ושם עשרות מיליוני מסמכים, תעודות, עדויות, חפצים ותצלומים המפיצים אור על תקופת השואה ועל חייהם של היהודים בה. מחשוב המידע והמסמכים שנאספו ביד ושם והעמדתם לרשות הציבור הם מהותו של פרויקט התקשוב הבין-לאומי. זה המהלך להקמתו של מאגר המידע הגדול ביותר של העם היהודי על אודות השואה ולהעמדתו לרשות הציבור. בשלב הראשון יעלה יד ושם בקיץ 2004 את מאגר שמות הנספים בשואה לרשת האינטרנט (ראו עמודים 4-5). בשלב השני בפרויקט יסרק וימוחשב מאגר התצלומים ויעלה לרשת האינטרנט. בשלב השלישי ימוחשבו השמות שבי"רשימת הרשימות – אוסף של כ-20 מיליון שמות של יהודים מתקופת השואה, בהם שמות של נספים ושל ניצולים. בשלב האחרון ימוחשבו מאגרי מידע נוספים ביד ושם, בהם עדויות וידאו ואודיו, מסמכים אישיים, מכתבים, אלבומים, ספרים, חוברות ועוד. עם השלמתו של פרויקט התקשוב יוכל כל מתעניין, בכל רגע ובכל מקום בארץ ובעולם, להיחשף למידע נרחב על קורות מיליוני הנספים והניצולים בשואה. במסגרת השותפות האסטרטגית לקידום הפרויקט פרסם עיתון העסקים **גלובס** כתבה על הפרויקט בחוברת שהופקה במיוחד לרגל ועידת ישראל לעסקים, והיא הופצה בכ-40,000 עותקים למנויי **גלובס** ולקהל הרחב. כתבה זו העניקה

ידידים ותומכים ברחבי העולם

ישראל

הנשיא והמנכ"ל של נס טכנולוגיס ישראל רביב צולר ביקר ביד ושם ב-7 בדצמבר ונפגש עם יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו, עם מנהל אגף מערכות מידע מיכאל ליבר, עם מנהל אגף מסדי המידע ד"ר יעקב לזוביק ועם מנהל אגודת נאמני יד ושם בישראל ירון אשכנזי. בפגישה הוצגו יד ושם ופועלו בהתמודדותו עם אתגרי העתיד ובמיוחד פרויקט מחשוב מאגרי המידע ביד ושם.

בינואר ביקר ביד ושם מנכ"ל אל על עמוס שפירא. הוא סייר באתר, והוצגו לפניו ההיערכות לקיום זיכרון השואה בדורות הבאים, וכן האירועים המתוכננים לשנת היובל.

בינואר ביקר ביד ושם איש העסקים והכדורסלן לשעבר סל ברודי. ברודי סייר במזאון ההיסטורי, במזאון לאמנות ובבית הספר המרכזי להוראת השואה (בתמונה: מתבונן בניידת חינוכית

המיועדת לבתי ספר יסודיים). בהיכל השמות ערך ברודי חיפוש של קרובי משפחה שנספו בשואה.

ב-14 בינואר נערך ערב עיון מרגש לרגל פרסומו של "פנקס הקהילות – סלובקיה". הספר יצא לאור בזכות תרומתם הנדיבה של בני משפחת גולד-גילעד מקנדה ומישראל. בערב נכחו משה גילעד (בתמונה), רעייתו רות

ובני ביתם. תרומת המשפחה גולד-גילעד הוקדשה לזכרם של בני המשפחות בירנבאום, רוט וגולדברג שנספו בשואה. בדבריו בערב העיון ציין משה גילעד: "נהוג לכתוב בשער ספר שיוצא לאור את האותיות תושלבי"ע, שהן ראשי תיבות של 'תם ונשלם, השבח לאל בורא עולם'. את פנקס קהילות הוציא לאור יד ושם בצורה מכובדת ומעוררת כבוד, אבל עם זאת עצוב בלב כשזכרים בתפארת הקהילות והחיים היהודיים ששגשוגו שם, ואי אפשר לשכוח אותם."

כ-30 מנכ"לים ואנשי מפתח מהתעשייה הקיבוצית קיימו יום עיון וסיור ביד ושם בהדרכת אגף מערכות מידע ואגודת נאמני יד ושם בישראל. המפגש התקיים ביזמת חברת "אידיאה" שפיתחה את תכנת מאגרי המידע "ספיר" שבשימוש יד ושם. מטרת הביקור הייתה לחשוף לפני האורחים את פעילות יד ושם בתחום איסוף המידע ואחזור.

בריטניה

יושב ראש הקולג' למוזיקה בלונדון ונשיא מרכז התרבות היהודי בלונדון קלייב מרקס (מימין, עם מנהל האגף לקשרי חוץ שיעיה בן יהודה) נשא דברים ביד ושם על מוזיקה והשואה. מרקס הוא חבר מועצה באגודת ידידי יד ושם בבריטניה

שהשתלבה בקרן יד ושם בריטניה שהוקמה בעת האחרונה. פורום יד ושם, ובו כל הארגונים המרכזיים בבריטניה המעורבים בהוראת השואה ובפעילויות נלוות, יקשר בין החברים ליד ושם בירושלים.

נשיא מועצת הנציגים של יהודי בריטניה הנרי גרונוולד (משמאל) עמד בראש ביקור של מועצת הנציגים ביד ושם בחודש ינואר. הם סיירו בתערוכה "אין

משחקים ילדותיים" ובייד לילד", וכן השתתפו בטקס זיכרון באוהל יזכור ושמעו הרצאה מפי ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה פרופ' דוד בנקיר על האנטישמיות

המודרנית – לקחים מהשואה. בתמונה: אבנר שלו (מימין) ומנהל דסק ארצות דוברות אנגלית באגף לקשרי חוץ סולי קפלינסקי (במרכז).

ארצות הברית

ארנסט הקר (מימין, עם רעייתו בלהה) מבוורלי הילס תרם בעבור כיתה בבית הספר המרכזי להוראת השואה לזכר רעייתו הראשונה **מנורה ז'ל**. בטקס מרגש בנוכחות בני משפחה וחברים הסיר הקר את הלוח מלוח הזיכרון לקרובי משפחתו שנספו בשואה.

קנדה

סול וטובי פלדברג, תומכים באגודת ידידי יד ושם בקנדה, סיירו במבנה של המוזאון החדש לתולדות השואה עם יושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו**.

בושי קיימן מטורונטו תרמה בעת האחרונה בעבור מרכז התיעוד והקטלוג בבניין הארכיון והספרייה, מתנת קרן ג'ק ובושי קיימן.

מקסיקו

מרקוס ואדלה כץ סיירו ביד ושם ובחנו מסמכים בארכיון יד ושם.

אוסטריה

יד ושם הציג את הגיליון הראשון של כתב העת "יד ושם ירושלים" בשפה הגרמנית במסגרת עיתונאים בווינה בחודש פברואר. באירוע נאמו (מימין לשמאל) המוציא לאור ד"ר **ווילהלם הוף**, ידידה קרובה ותורמת של יד ושם **פיני שטיינדלינג**, פרופ' ד"ר **וולפגנג נויגבואר** ממרכז תיעוד ההתנגדות האוסטרית ויושב ראש אגודת ידידי יד ושם באוסטריה **גונטר שוסטר**.

בטקס רשמי בדצמבר 2003 הוענקה מלגת הדוקטורט על שם **דנק גרטנר** לשנת הלימודים תשס"ד לרונית פישר (מימין, עם דנק גרטנר) מאוניברסיטת חיפה על מחקרה "יחסי שכנות יהודים-נצרים באזורי התפר הרב לאומיים במזרח אירופה בשנים 1938-1944: מחוזות בוקובינה ובסרביה ברומניה כמקרה בוחן".

בשנת הלימודים תשס"ה תוענקה המלגה ל**סיריל פפרמן** מהאוניברסיטה העברית על מחקרו "השואה בקרים ובקווקז".

גרמניה

מנהל דסק ארצות דוברות גרמנית ושווייץ **באגף לקשרי חוץ אריק רב-און** (משמאל) ביקר בחודש אוקטובר את נשיא סקסוניה פרופ' **ג'ורג' מילדברדט** (מימין) בדרזדן. מדינת סקסוניה ממנת את מדרוך השמע בגרמנית במוזאון החדש לתולדות השואה.

צרפת

ב-2 במרס ביקרו ביד ושם 250 חברי ה-Consistoire. המשלחת ייצגה את ארגון הגג של הקהילות היהודיות של צרפת, ובראשה עמדו נשיא הארגון **ז'אן קהאן** (מימין, בבקעת הקהילות), סגני הנשיא **ז'ואל מרגי** (במרכז) ו**גי טובינה** וראשי הקהילות היהודיות של צרפת. מנהלת דסק צרפת, **בנלוקס וסקנדינוויה** ביד ושם **מירי גרוס** (משמאל) ליוותה את המשתתפים בביקורם ב"יד לילד" ובטקס הנחת זר באוהל יזכור. המשלחת גם ראתה מצגת על המאגר של שמות קרבנות השואה שיעלה לאינטרנט בקיץ, והנשיא קהאן הצהיר על כוונתו לתמוך בפרויקט.

תכנית האירועים ב'ד ושם

פתיחת אירועי יום הזיכרון לשואה ולגבורה יום א', 18 באפריל

20:00 עצרת הפתיחה הממלכתית לציון יום הזיכרון לשואה ולגבורה במעמד נשיא המדינה משה קצב, ראש הממשלה אריאל שרון ויושב ראש הכנסת ראובן (רובי) ריבלין – כיכר גטו ורשה

22:00 "זאלה שמות בני ישראל..." – ערב עיון בהשתתפות פרופ' יהודה באואר, ד"ר דינה ורדי והזמר ערן צור – אודיטוריום

יום הזיכרון לשואה ולגבורה יום ב', 19 באפריל

15:00-8:30 סיורים, סדנאות מולטימדיה, פעילויות תרבות ומפגשים עם ניצולי שואה – בית הספר המרכזי להוראת השואה

10:00 צפירת דמייה

10:02 טקס הנחת הזרים בהשתתפות נשיא המדינה, ראש הממשלה, יושב ראש הכנסת, נשיא בית המשפט העליון, יושב ראש הסוכנות היהודית, הרמטכ"ל, המפכ"ל, זקן הסגל הדיפלומטי, ראש העיר ירושלים, אישי ציבור, נציגי ארגוני הניצולים, תלמידים ומשלחות מרחבי הארץ – כיכר גטו ורשה

12:30-10:30 "לכל איש יש שם" – מעמד הקראת השמות של קרבנות השואה על ידי הציבור הרחב – אוהל יזכור

13:00 טקס האזכרה המרכזי – אוהל יזכור

16:00 עצרת זיכרון של המחותרת היהודית בצרפת – אודיטוריום

17:30 עצרת תנועות הנוער בשיתוף מטה ההסברה, מינהל חברה ונוער ומועצת תנועות הנוער במשרד החינוך – בקעת הקהילות

אירועים אחרים בשיתוף יד ושם

19 באפריל "לכל איש יש שם" – מעמד הקראת השמות במשכן כנסת ישראל בחסות יושב ראש הכנסת ראובן (רובי) ריבלין, בשעה 11:00

22 באפריל טקס חנוכת האנדרטה נצר אחרון בהר הרצל במעמד שר הביטחון שאול מופז, יושב ראש הנהלת הסוכנות היהודית סלי מרידור, שרת החינוך, התרבות והספורט לימור לבנת וכ-1,200 תלמידים, חברי תנועות נוער, חיילים, ניצולים ולוחמים. המשתתפים יצעדו לקראת הטקס בשביל המחבר את יד ושם להר הרצל